

Fizyka XX wieku

Część 4

Rozwój astronomii i astrofizyki

Cztery stulecia rozwoju astronomii

Kepler

Huygens

Bradley

Herschel

Bessel

Leavitt

prawo
Hubble'a

T-M dla
cefeid

1600

1700

1800

1900

kryształowa
sfera
gwiazd

odległość
Syriusza

aberracja
światła
gwiazd

Układ
Drogi
Mlecznej

paralaksa
gwiazdy

źródło
energii
gwiazd

Wielka Debata

Shapley Curtis

Bethe

COBE

1838 pierwsza paralaksa gwiazdy - 61 Cyg (Bessel)

1846 odkrycie Neptuna
(Leverrier, Galle, Adams)

1912 związek T - M dla cefeid (Leavitt)

1919 odchylenie światła w polu grawitacyjnym

1920 pomiar średnicy gwiazdy (Michelson)

1929 prawo Hubble'a

1930 odkrycie Plutona (Tombaugh)

1930 odkrycie materii międzygwiazdowej (Trumpler)

1932 radioastronomia (Jansky)

1939 cykl CNO we wnętrzach gwiazd (Bethe)

1951 linia 21 cm wodoru (Purcell)
(przewidziana 1944 przez Van de Hulsta)

1963 kwazary (Schmidt)

1965 promieniowanie tła (Penzias i R. Wilson)

1967 pulsary (Hewish, Bell)

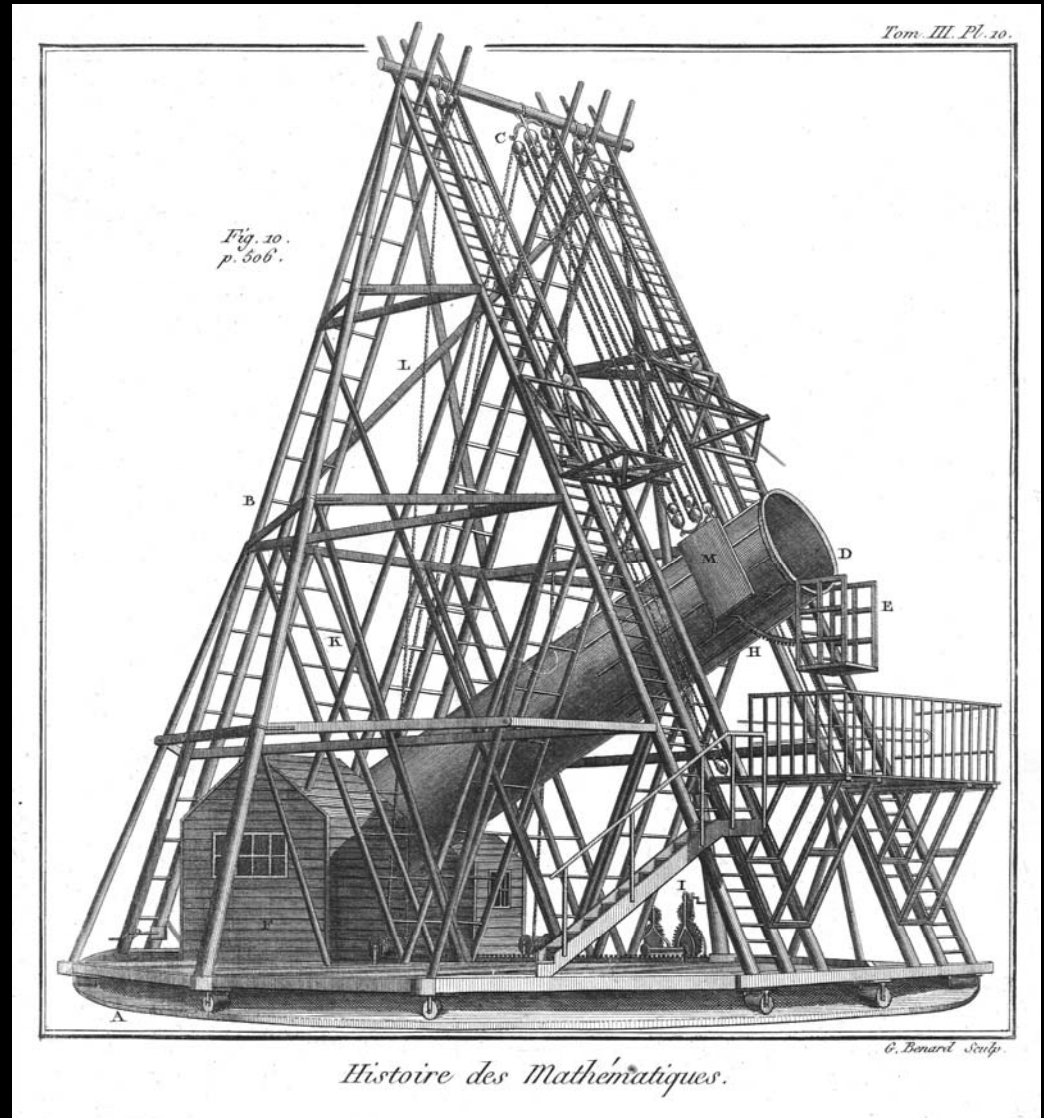
„Pytanie, czy mgławice są galaktykami leżącymi poza Drogą Mleczną nie wymaga już dłużej dyskusji.

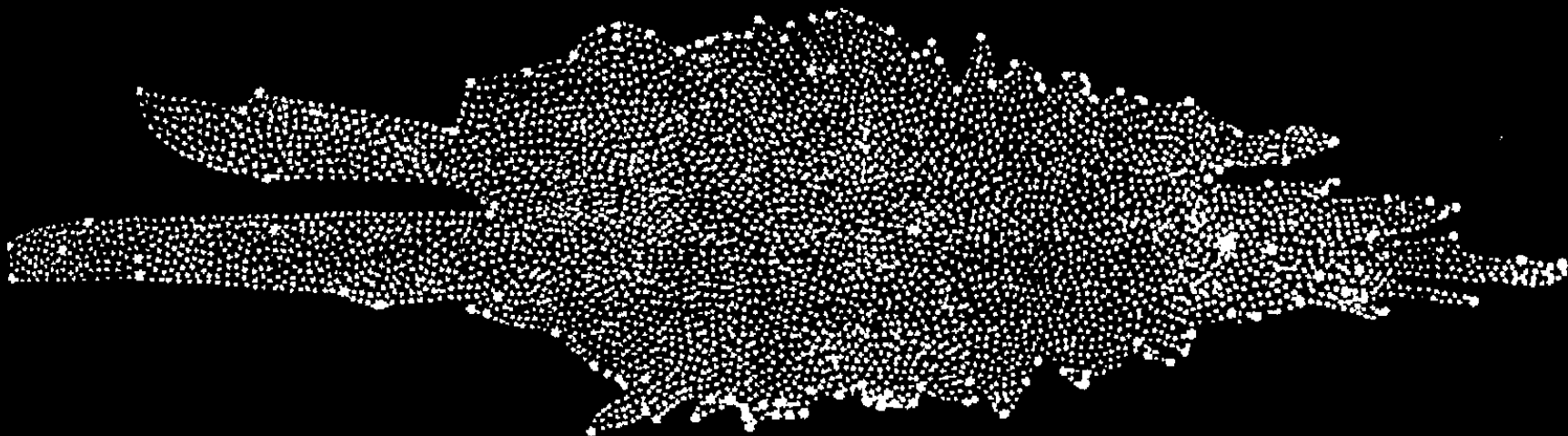
Odpowiedzi dostarczyły postępy naszych odkryć. Można śmiało twierdzić, iż żaden fachowiec rozporządzający całym dostępnym zbiorem danych, nie może już dziś utrzymywać, że jakakolwiek mgławica jest układem gwiazd w rodzaju Drogi Mlecznej. Praktycznie jesteśmy już pewni, że cała zawartość niebios, gwiazdy i mgławice, należą do jednego potężnego zbioru.”

Agnes Clerke - *The System of the Stars* (1890)

William Herschel

W. Herschel, *On the Constitution of the Heavens*, Phil. Trans. **75**, 213 (1785)

Długość naszego spłaszczonego układu gwiazd jest około 800 razy większa od odległości od Słońca do jasnych gwiazd, Syriusza czy Antaresa, a jego grubość jest około 5 razy mniejsza od tej odległości

Założenia Herschela

Co wiemy
teraz

1. Gwiazdy mają jednakową jasność absolutną

fałsz

2. Nie ma absorpcji światła w przestrzeni

fałsz

Zatem wystarczy zastosować prawo $1/r^2$

Friedrich Wilhelm Bessel

paralaksa 61 Cyg = $0,3136 \pm 0,202$ sekund łuku
odległość 657 700 jednostek astronomicznych (1838)

1698 Christiaan Huygens:
Syrjusz w odległości 27664 jednostek astronomicznych

gromady otwarte

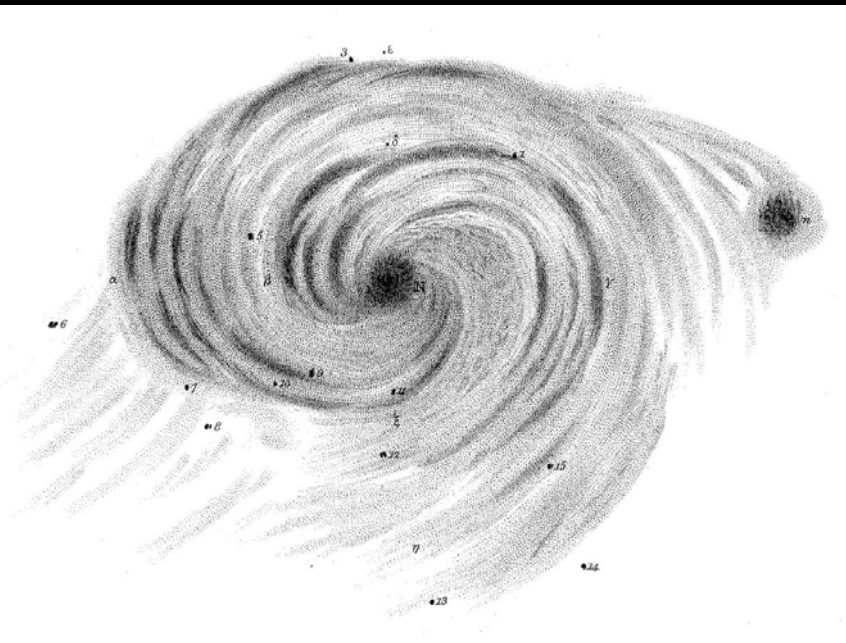
gromady kuliste

mgławice

mgławice spiralne

Galaktyka M 51

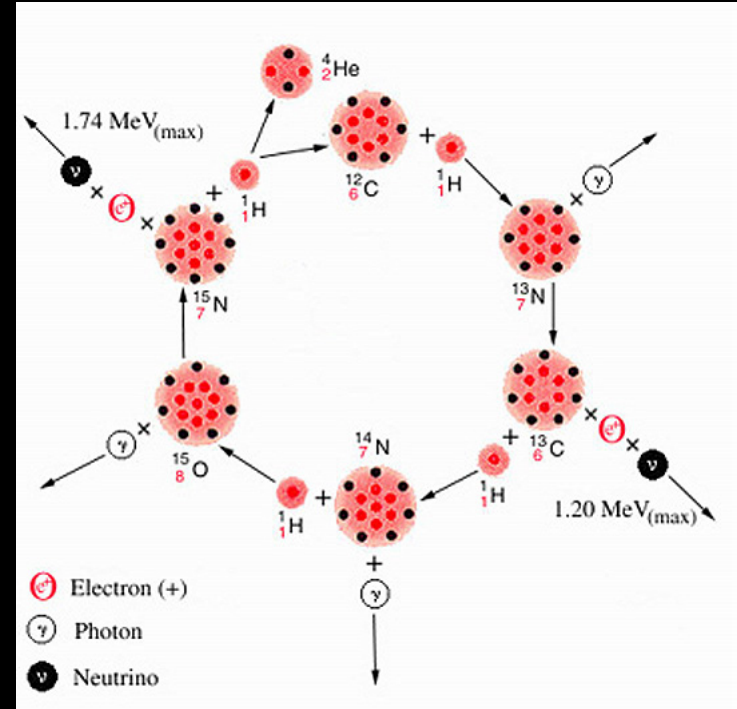
według rysunku
Lorda Rossa (1850)

i współczesnej
fotografii

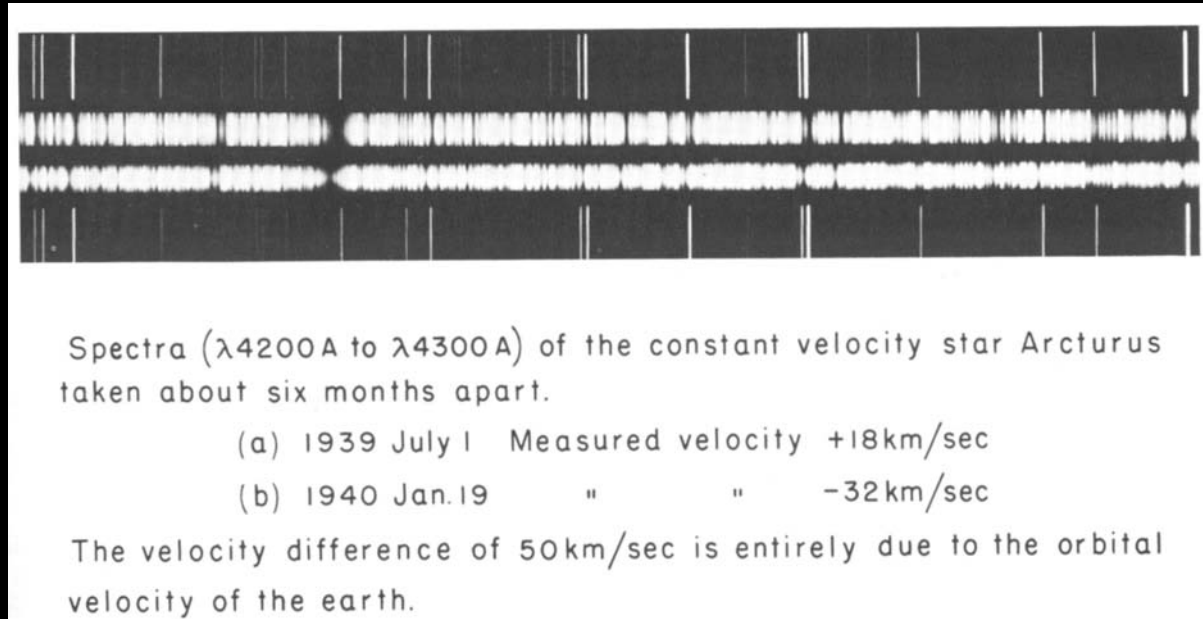
„Wyjaśnienie, które jest obecnie ogólnie przyjęte, zostało pierwszy raz podane przez wielkiego niemieckiego fizyka Hermanna von Helmholtza w popularnym odczycie w 1854 r. Słońce posiada ogromną energię w postaci wzajemnego przyciągania się jego części. Jeżeli z jakiegokolwiek przyczyny się ono kurczy, to pewna ilość energii grawitacyjnej ulega zamianie w inną formę energii. Zatem w kurczeniu się Słońca mamy możliwe źródło energii. Dokładna ilość energii uwolnionej wskutek określonego skurczenia się Słońca zależy od rozkładu w nim gęstości, co pozostaje niepewne. Jednak czyniąc na ten temat rozsądne założenia znajdujemy, że kurczenie potrzebne do podtrzymania energii wysyłanej przez Słońce zmniejszałoby jego średnicę tylko o paręset stóp w ciągu roku, co pozostawałoby niezauważalne przez całe stulecia przy obserwacjach przez obecne teleskopy; tymczasem nie dysponujemy żadnymi wcześniejszymi dostatecznie dokładnymi pomiarami, które mogłyby to wykazać...

Arthur Berry, *A Short History of Astronomy* (1898)

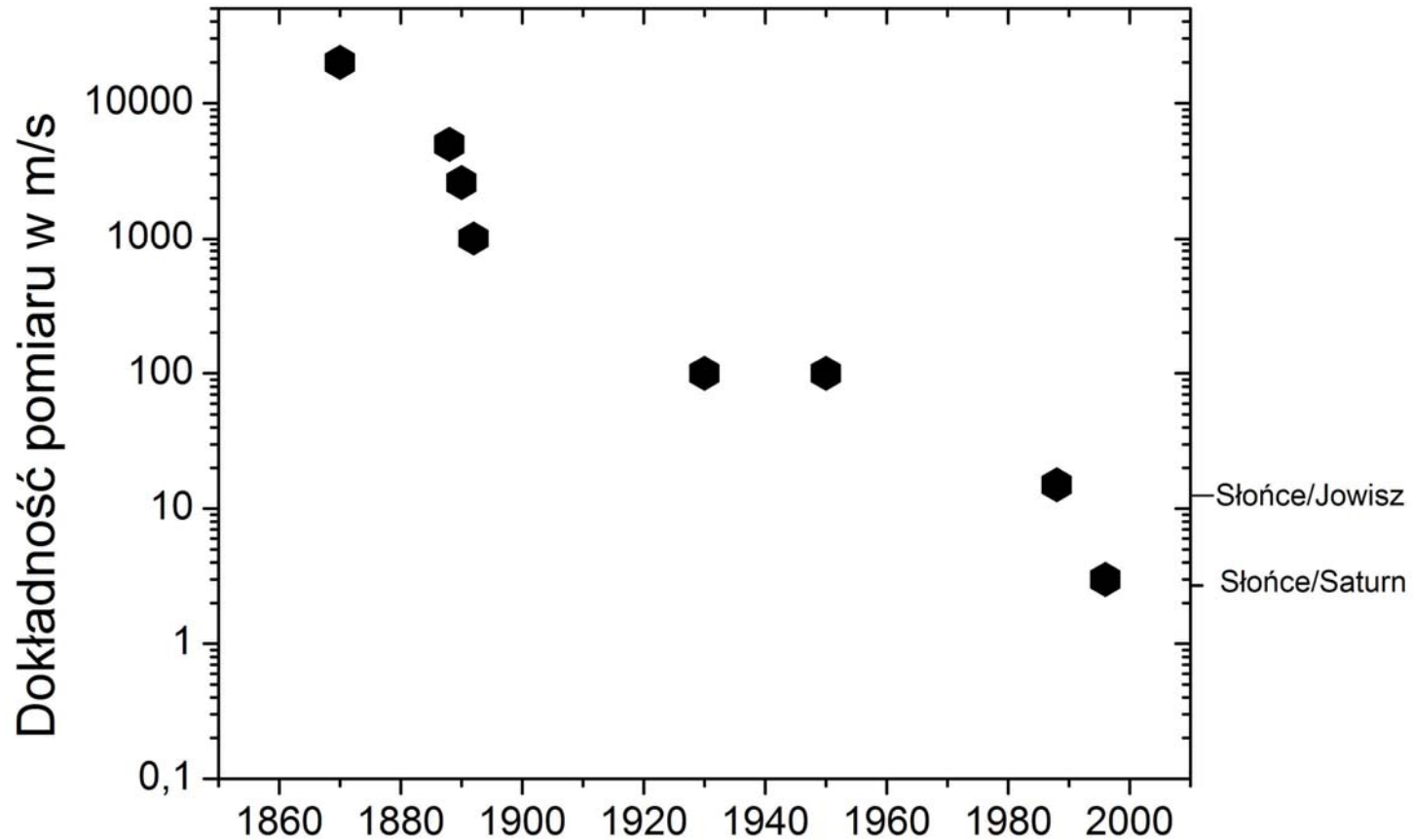
Hans Bethe - Energy
production in stars,
Phys. Rev. 55, 434 (1939)

Rozszerzający się wszechświat

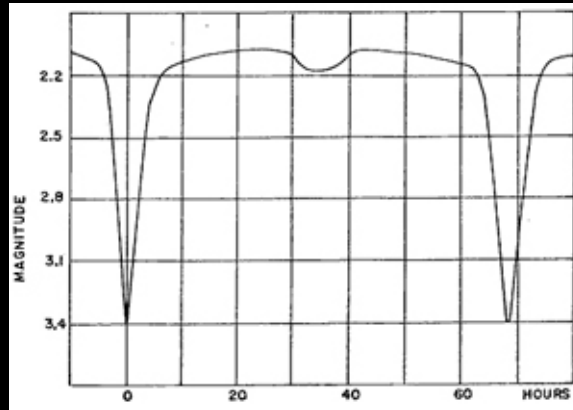

William Huggins (1824-1910)
Pionier badania prędkości radialnych
Syriusz oddala się z prędkością 46 km/s (1868)

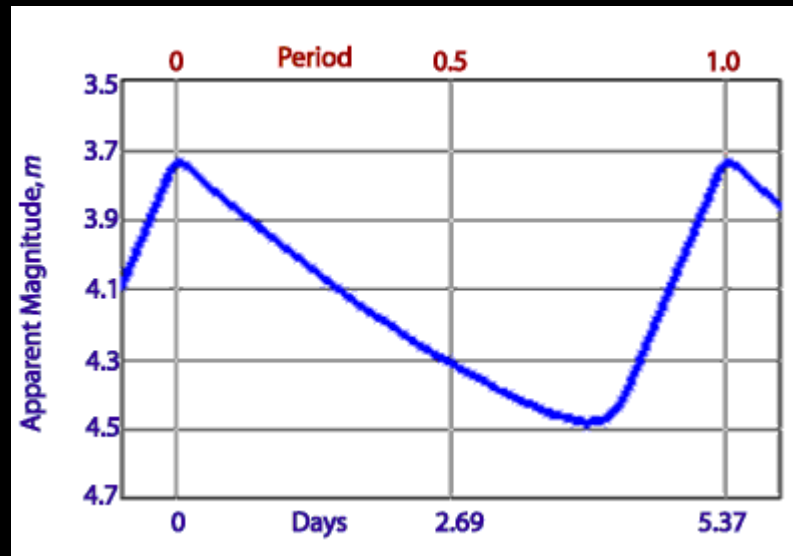
Wzrost dokładności pomiaru prędkości radialnych

Gwiazdy zmienne

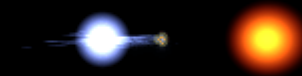
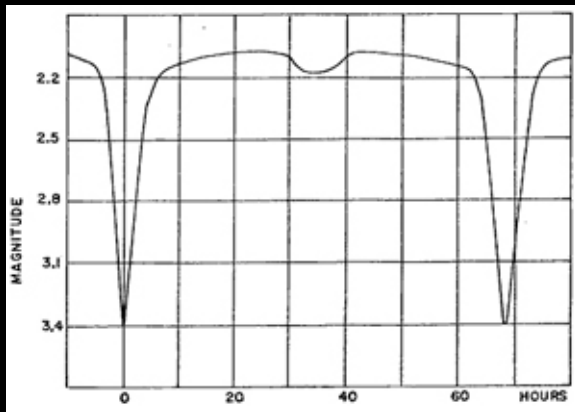

Gwiazdy typu Algola

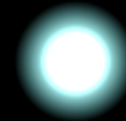
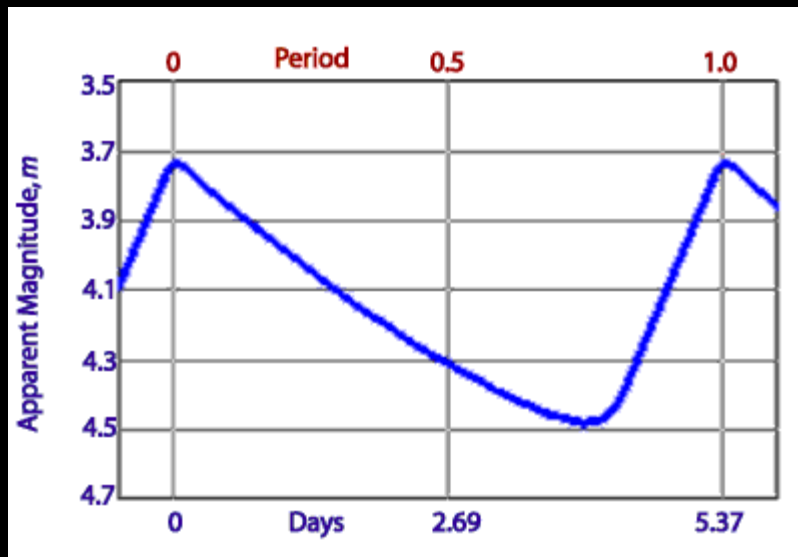
Gwiazdy typu δ Cephei (cefeidy)

Periodyczne zmiany prędkości radialnej Mizara (Pickering) i Algola (Vogel) odkryte w 1889 r., były dowodem, że są to gwiazdy zmienne zaćmieniowe

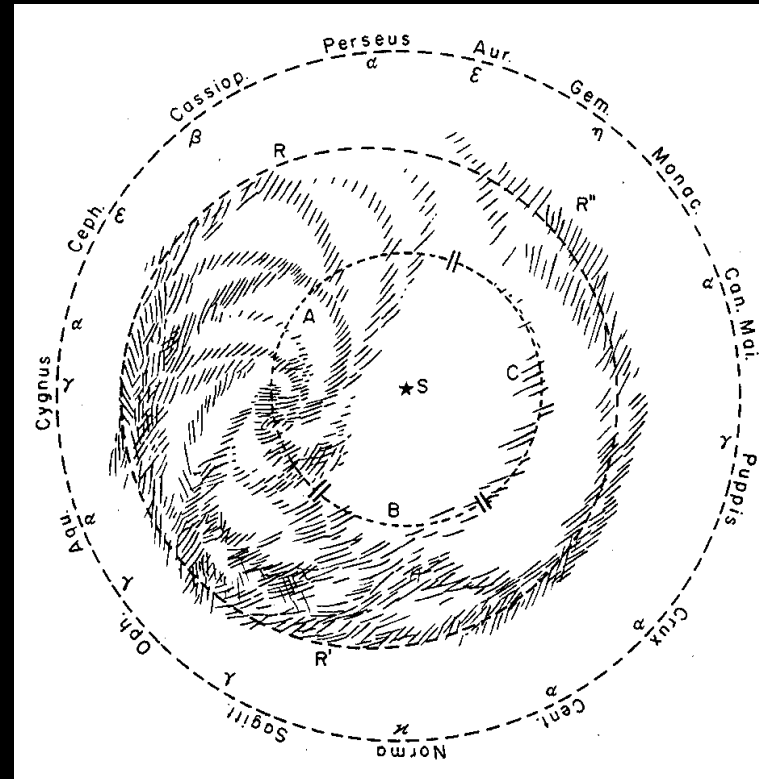
gwiazdy zaćmieniowe
(np. Algol)

Periodyczne zmiany prędkości radialnej δ Cephei, po raz pierwszy zmierzone w 1894 r. przez Biełopolskiego, stanowiły dowód, że zmiany jasności są wynikiem pulsacji radialnych

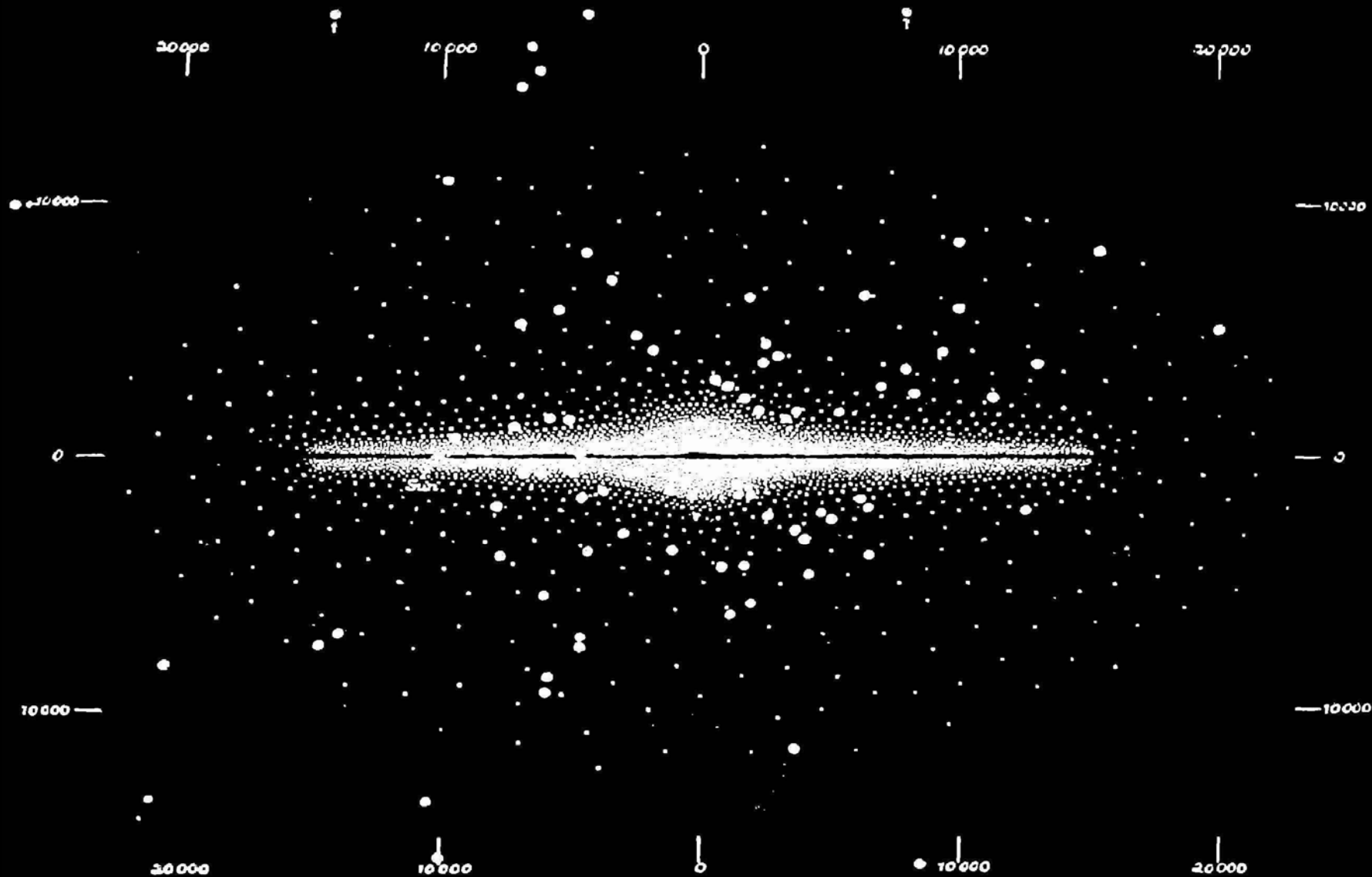

gwiazdy pulsujące – cefeidy (np. δ Cephei)

Pierwszy model naszej
Galaktyki pokazujący jej
spiralne ramiona
(Cornelius Easton, 1900)

Model galaktyki Drogi Mlecznej

Rozmiary układu Drogi Mlecznej w l. św.

William Herschel (1785)	(16000 x 3000)
Hugo von Seeliger (1884-1909)	23000 x 6000
Karl Schwarzschild (1910)	30000 x 6000
Jacobus Kapteyn(1912)	55000 x 11000
Harlow Shapley (1917)	300000 x 30000
obecnie	98000 x 13000

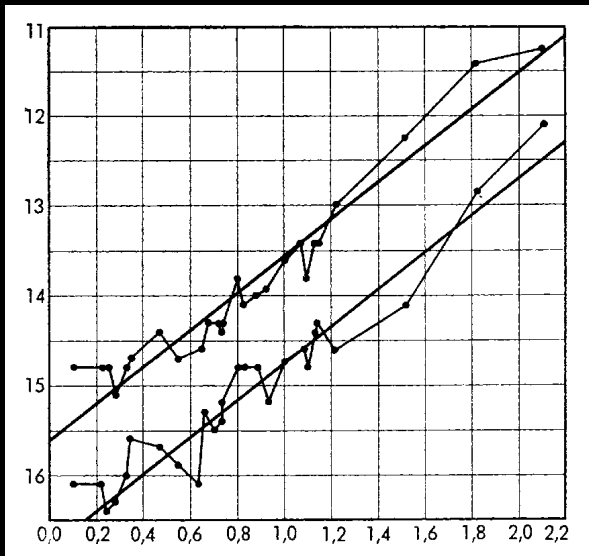
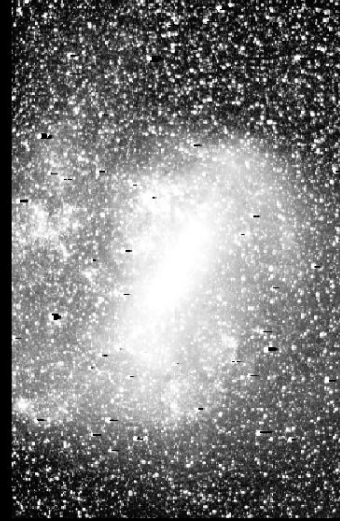

Wielki i Mały Obłok Magellana

Zależność okres - jasność dla cefeid w LMC

Henrietta Swan Leavitt
(1868-1921)

„Ponieważ te gwiazdy zmienne znajdują się przypuszczalnie w niemal jednakowej odległości od Ziemi, więc ich okresy są najwidoczniej skorelowane z rzeczywistą emisją światła, określoną przez ich masę, gęstość i jasność powierzchniową...

Można zauważyć zdumiewającą zależność między długością okresu tych gwiazd zmiennych i ich jasnością.”

Harvard Obs. Circular No. 173

3 III 1912 r.

Autor	Odległość galaktyki M 31 w l. św.
Bohlin (1907)	19
Very (1911)	1 600
Curtis (1919)	500 000
Lundmark (1919)	650 000
Hubble (1924)	850 000
Obecnie	2 000 000

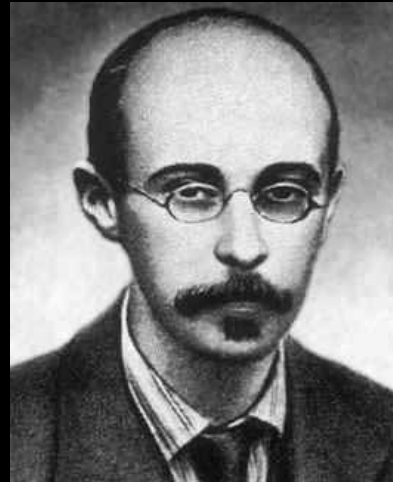
- 1916 Einstein – Ogólna teoria względności
- 1916 Karl Schwarzschild – pierwsze rozwiązanie równań Einsteina (promień Schwarzschilda)
- 1917 Einstein – „stała kosmologiczna” w celu zapewnienia statyczności wszechświata
- 1917 Willem de Sitter – alternatywne rozwiązanie równań Einsteina
- 1919 Obserwacyjne potwierdzenie zakrzywienia toru światła przez Słońce
- 1922 Aleksandr Friedman – rozwiązanie równań Einsteina bez stałej kosmologicznej
- 1928 Georges Lemaître – Hipoteza „Wielkiego Wybuchu”
- 1929 Edwin Hubble – obserwacyjny dowód ekspansji wszechświata

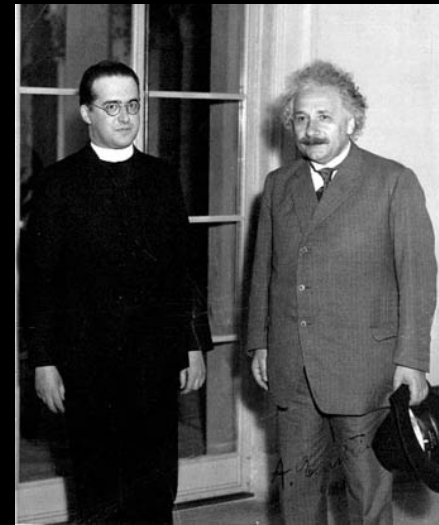
Schwarzschild

de Sitter

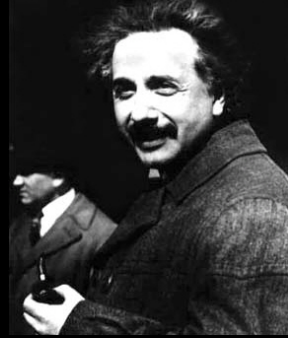
Friedman

Lemaître & Einstein

8 II 1917 r. Einstein: „*Kosmologiczne rozważania nad ogólną teorią względności*” – wprowadzenie „stałej kosmologicznej”

„Jest to wynik logicznie spójny i najprostszy z punktu widzenia ogólnej teorii względności. Nie będziemy tu dyskutować tego, czy jest on do utrzymania w świetle obecnej wiedzy astronomicznej. Aby uzyskać ten wniosek musieliśmy wprowadzić rozszerzenie równań pola grawitacyjnego, którego nie usprawiedliwia obecna znajomość grawitacji. Należy jednak podkreślić, że dodatnią krzywiznę przestrzeni można otrzymać z naszych wyników nawet bez wprowadzania tego dodatkowego członu. Jest on potrzebny tylko aby uzyskać kwazistatyczny rozkład materii, który wynika z niewielkich prędkości gwiazd.”

Prawa fizyki są takie same dla
wszystkich obserwatorów (1916)

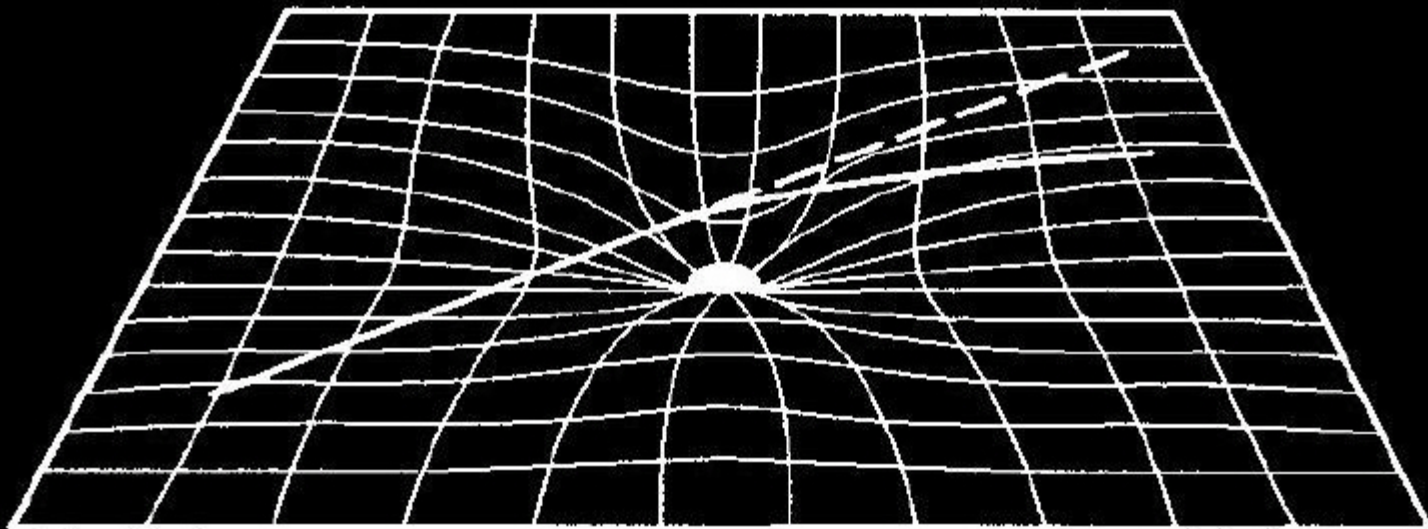
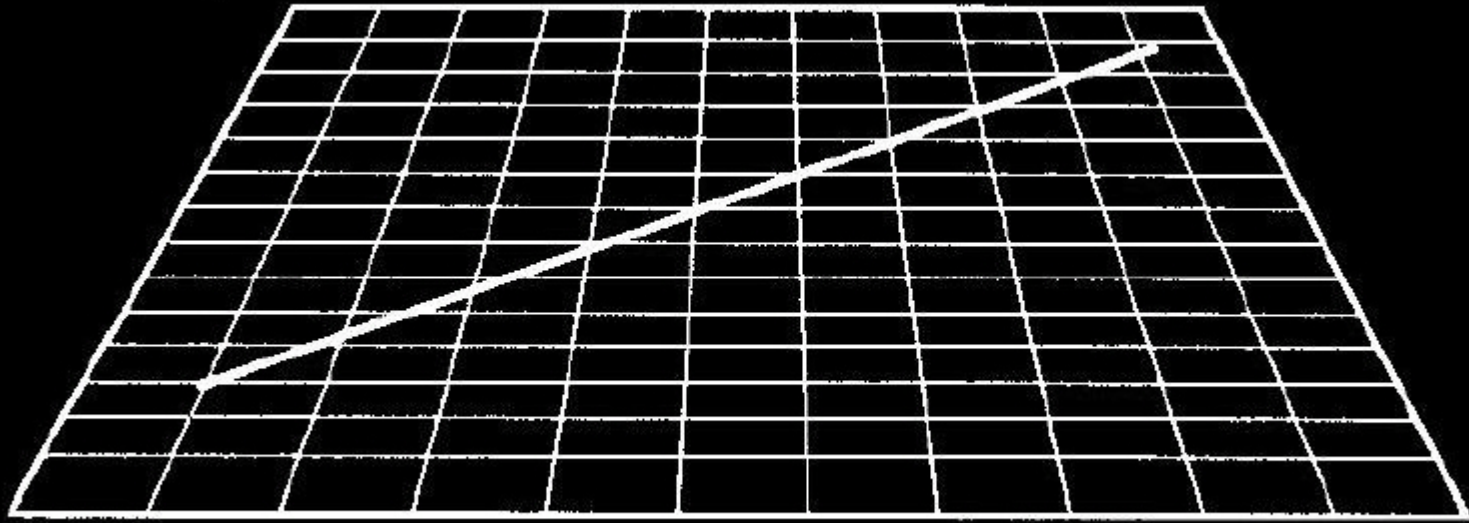
Postulat Einsteina w Ogólnej Teorii Względności

Niektórzy fizycy, wśród nich nawet tak sławni jak Oliver Lodge, narzekali na bardzo skomplikowaną stronę matematyczną ogólnej teorii względności.

Niestety, wkrótce ta matematyka stała się zasłoną dymną, za która wielu uczonych starało się ukryć niezdolność wyjaśnienia podstaw tej teorii szerszej publiczności, a także swój własny brak zrozumienia nowych pojęć.

To spowodowało, że rozpowszechniło się przekonanie, iż teoria względności może być zrozumiała tylko dla garstki wybranych fizyków

Dwuwymiarowe wyjaśnienie zakrzywienia przestrzeni

Przewidywania Ogólnej Teorii Względności:

Ruch perihelium Merkurego

Odchylenie promienia światła w polu grawitacyjnym

Przesunięcie ku czerwieni linii widmowych w polu grawitacyjnym

Ruch perihelium Merkurego w sekundach łuku na stulecie

5599,74 ± 0,41

sumaryczne przesunięcie

5025,64 ± 0,50

precesja astronomiczna

531,54 ± 0,68

znane perturbacje od planet

(277,856 Wenus; 153,584 Jowisz; 90,038 Ziemia; 7,3 Saturn)

5557,18 ± 0,85

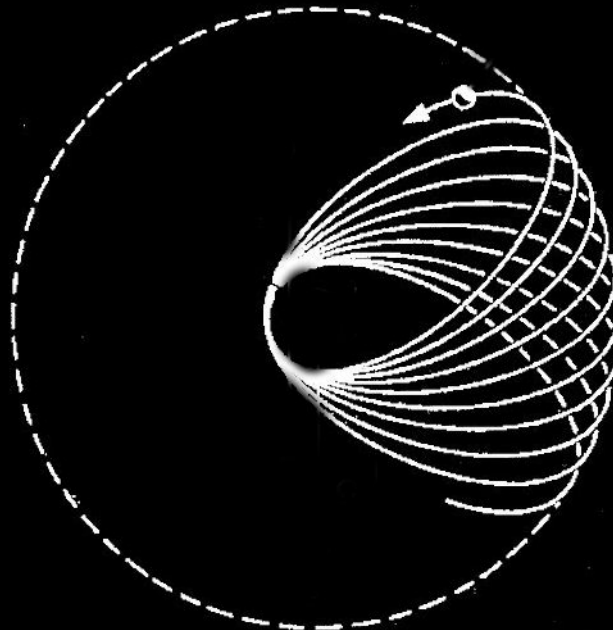
całkowite przewidywanie teorii Newtona

42,56 ± 0,94

nadwyżka obserwacji nad teorią klasyczną

43,03 ± 0,03

przewidywanie Ogólnej Teorii Względności

THE ADVANCE OF THE PERIHELION OF MERCURY ACCORDING TO NEWTONIAN THEORY

Due to	Venus	Earth	Mars	Jupiter	Saturn	Uranus	Neptune	Total per Century
<i>a</i> ...	+276".41	+90".09	+2".47	+152".98	+7".26	+0".15	+0".04	529".40
<i>b</i> ...	+276.29	+90.03	+2.48	+152.98	+7.26	+0.14	+0.04	529.22
<i>c</i> ...	+276.28	+90.04	+2.47	+152.98	+7.26	+0.14	+0.04	529.21

a, Le Verrier 1859; *b*, Newcomb 1886; *c*, Doolittle 1912.

Observed Calculated
 572".70 — 529".21 = 43".49 = Discrepancy by Newtonian law.

From general relativity the advance =

$$2 r^3 \frac{a^2}{T^2 c^2 (1 - e^2)} = 42".9 \text{ per century}$$

r = mean distance from the Sun.

a = semi-major axis of orbit.

T = period.

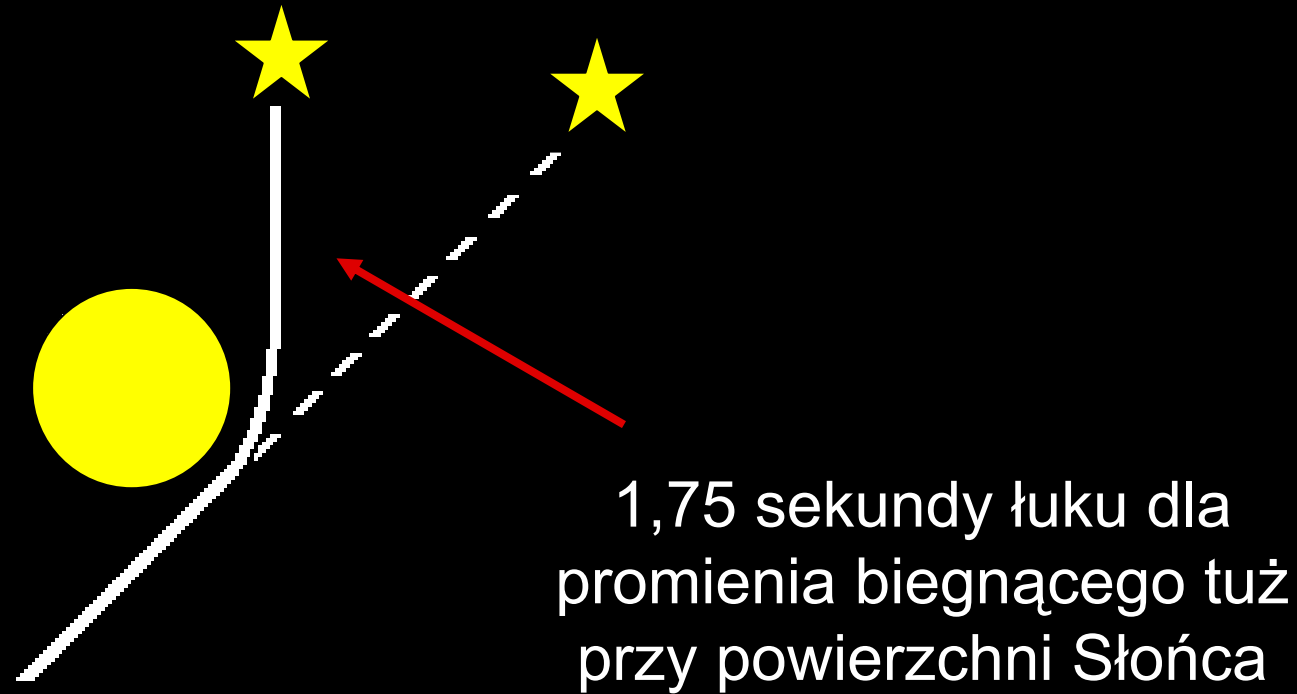
c = velocity of light.

e = eccentricity of the orbit.

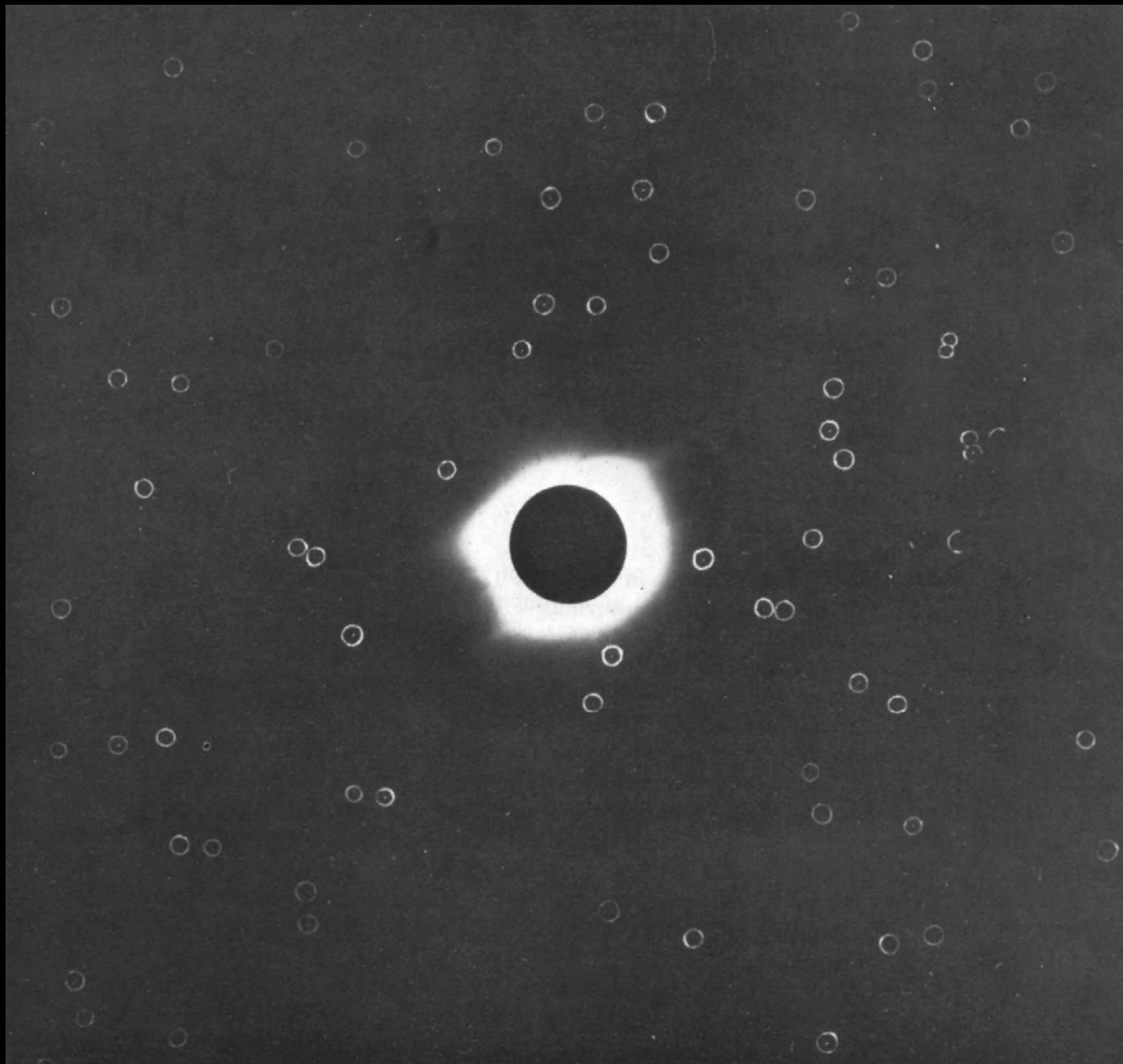
Inne próby wyjaśnienia nadwyżki (w ramach fizyki klasycznej)

1. Planeta intermerkurialna – Wulkan	nie znaleziono
2. Spłaszczenie Słońca	nie obserwowano
3. Materia międzyplanetarna w bliskim sąsiedztwie Słońca	wykluczone ze względu na sporo innych efektów

Odchylenie światła w polu grawitacyjnym

Pierwsze potwierdzenie - obserwacje położenia gwiazd podczas całkowitego zaćmienia Słońca w 1919 r.

Light deflection

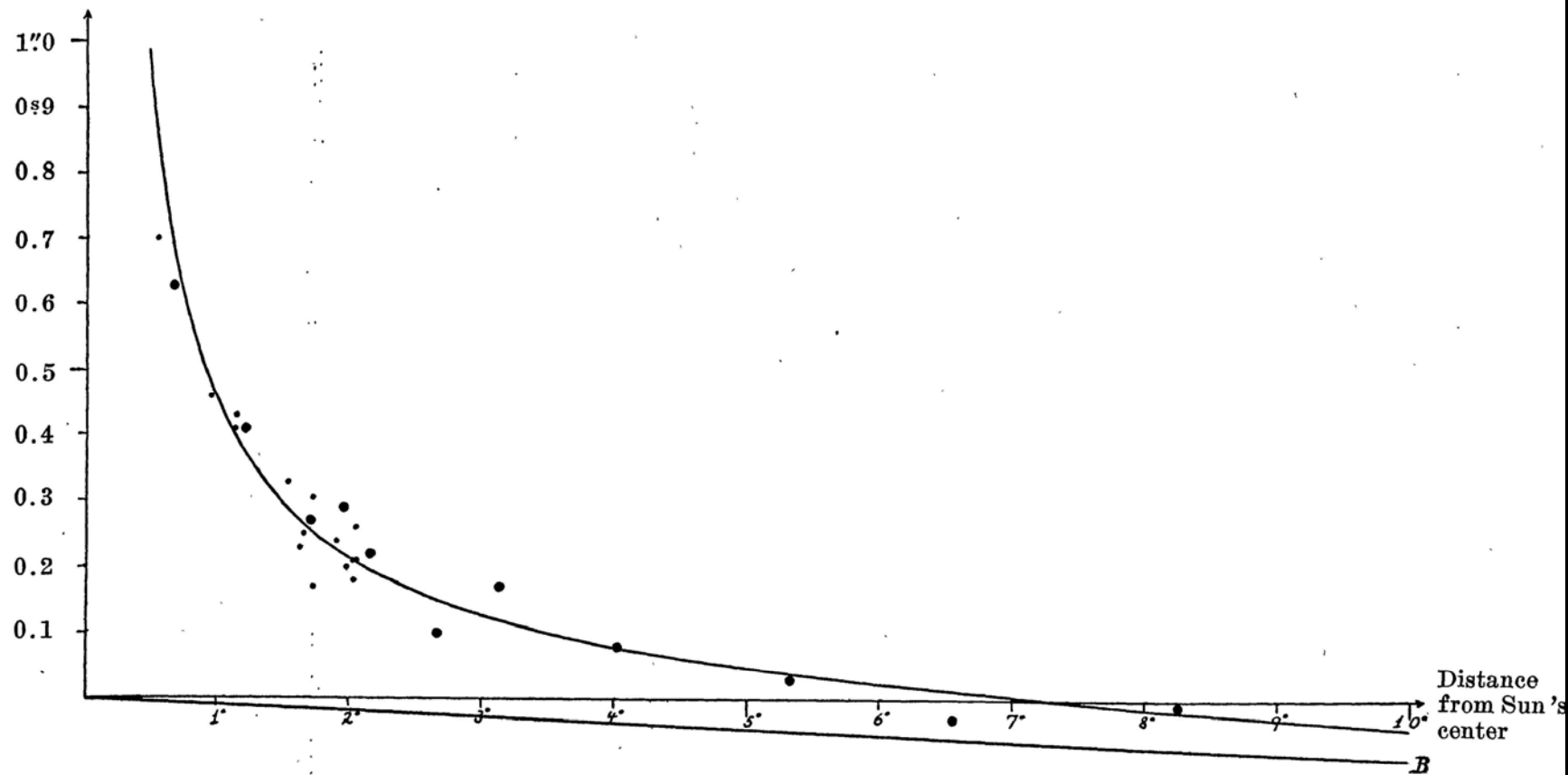

FIGURE 1.

Radial components of observed light deflections compared with Einstein's theory.

OBSERVED LIGHT DEFLECTION AT THE SUN'S LIMB

Date	Station	Fo- cus	No. of Plates	No. of Stars	Observed Deflection	Observers	
1919							
May 29 ..	Sobral	19 ft.	7	7	1.98 ± 0.12 pe	{ Dyson Davidson Eddington	
	Sobral	11	16*	6-12	$(0.86) \pm .1$ pe		
	Principe	11	2	5	$1.61 \pm .3$ pe		
1922							
Sept. 21 ..	Wallal	10	2	18	$1.74 \pm .3$ pe	{ Chant Young	
	Wallal	15	4	62-85	$1.72 \pm .11$ pe		
		5	6	134-143	$1.82 \pm .15$ pe		
	Cordillo- Downs	5	2	14	$1.77 \pm .3$ pe	{ Dodwell Davidson	
1929							
May 9 ..	Takengon	28 ft.	4	17-18	$2.24 \pm .10$ me	{ Freundlich von Klüber von Brunn	
					$1.75 \pm .13$ pe		{ Trumpler's reduction of Potsdam Measures
					$1.98 \pm .14$ me		

* Poor focus caused by distortion of the mirrors.

REVOLUTION IN SCIENCE

NEW THEORY OF THE UNIVERSE.

NEWTONIAN IDEAS OVERTHROWN.

Yesterday afternoon in the rooms of the Royal Society, at a joint session of the Royal Astronomical Societies, the results of the observations of the total solar

SIR O. LODGE ON EINSTEIN'S THEORY.

"A TERRIBLE TIME" FOR PHYSICISTS

Before an interested company, which included a number of physicists and astronomers, Sir Oliver Lodge lectured on Einstein's predictions, at the residence of Lord Glenconner, No. 31, Queen Anne's-gate, Westminster, last night.

Among those present were the Bishop of London, Mr. Balfour, Lord Glenconner, Lord Dunraven, Lord Lytton, Lord Haldane, Sir Robert Hadfield, Mr. Robert Hudson, Sir Rider Haggard, Francis Youngusband, Sir R. A. Gregory, Mr. Schuster, Mr. H. A. L. Fisher (President of Board of Education), Sir George Bellby, Mr. Tennant, Professor Darwin, Professor Eccles, George Downman, Mr. Robert Mond, Sir Archibald Geikie, Principal Skinner, Canon E. W. Barr, John B. Kettle, Sir Martin Conway, and Sir J. Paget.

... had been by the time that lamentable test, as a astry y acc

THE REVOLUTION IN SCIENCE.

EINSTEIN V. NEWTON.

VIEWS OF EMINENT PHYSICISTS.

Wide interest in popular as well as in scientific circles has been created by the discussion which took place at the rooms of the Royal Society on Thursday afternoon on the results of the British expedition to Brazil to observe the eclipse of the sun on May 29. (These were referred to in an interview with Sir Frank Dyson, the Astronomer Royal, which appeared in *The Times* of September 9.) The subject was a lively topic of conversation in the House of Commons yesterday, and Sir Joseph Larmor, F.R.S., M.P. for Cambridge University, on arriving at a lecture before the Royal Astronomical Society last evening, said he had been besieged by inquiries as to whether Newton had been cast down and Cambridge "done in."

Mr. C. Davidson, of Greenwich Observatory, one of the astronomers who took the photographs of the sun's eclipse at Sobral, in Northern Brazil, last May, in conversation with a repre-

Sensacyjne doniesienia prasowe (listopad 1919 r.)

W 1924 r. Dayton Miller ogłosił, że udało mu się wykryć ruch Ziemi względem eteru w eksperymencie typu Michelsona-Morleya.

To wpłynęło na pewien zamęt dotyczący teorii względności; jednak wkrótce kilka koncepcyjnie nowych i dokładniejszych eksperymentów (Kennedy & Thorndike - 1932; Ives & Stilwell – 1938) przyniosło jeszcze lepsze potwierdzenie teorii Einsteina, a wynik Millera uznano za skutek błędów w jego analizie doświadczalnej.

[Przegląd: Robertson, *Rev. Mod. Physics* **21**, 378 (1949)]

Rozszerzający się wszechświat

Vesto Melvin Slipher
(1875-1969)

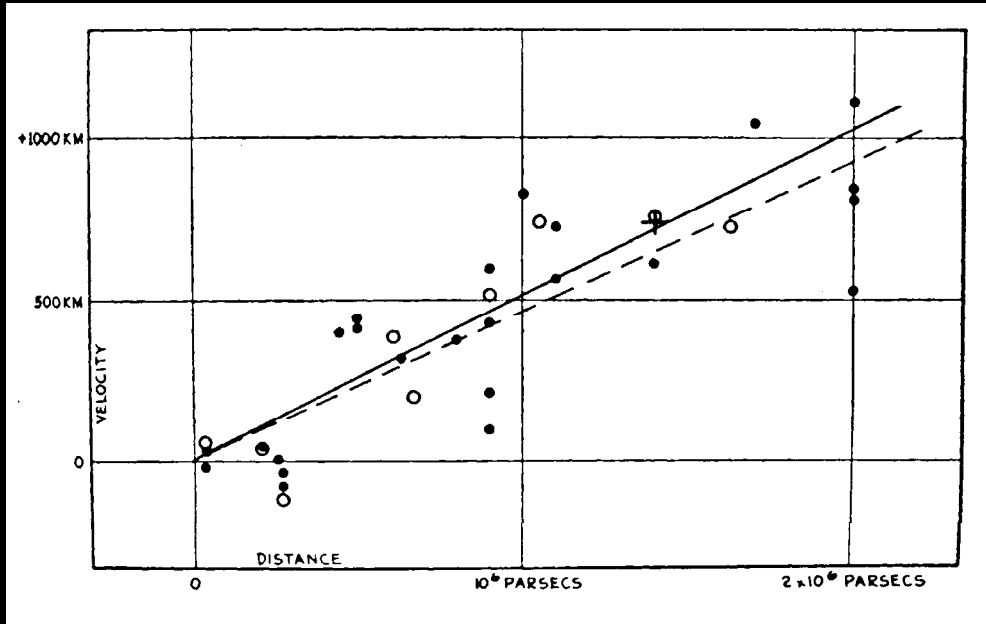

Edwin Hubble
(1889-1953)

Milton Humason
(1891-1972)

Rozszerzający się wszechświat

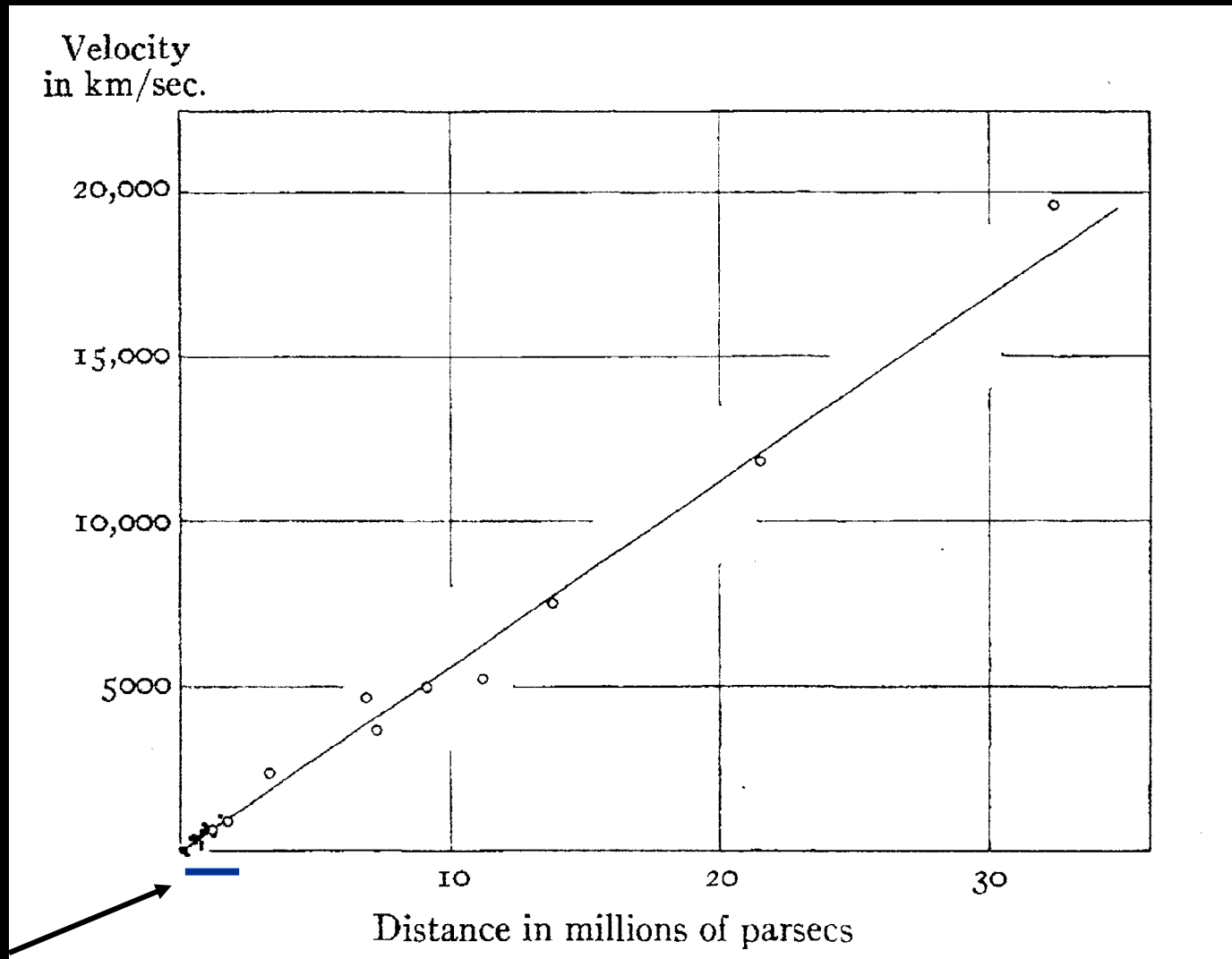
Edwin Hubble - A relation between distance and radial velocity among extra-galactic nebulae,

Proc. Nat. Acad. Sci. 15, 168 (1929).

„...jest możliwe, że związek prędkość-odległość przedstawia efekt de Sittera, wobec czego dane liczbowe mogą teraz zostać wprowadzone do dyskusji krzywizny przestrzeni.”

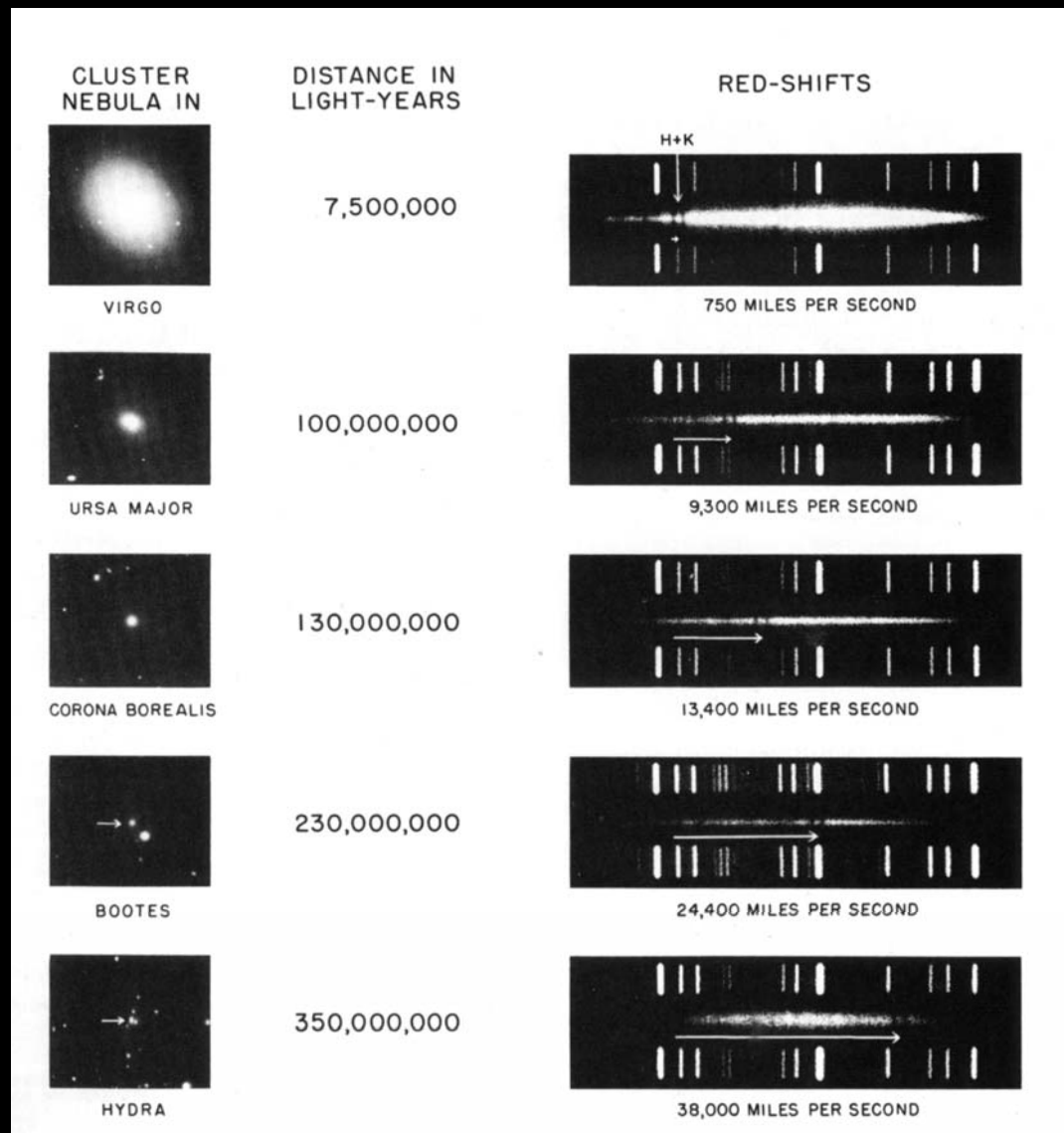
Rozszerzający się wszechświat

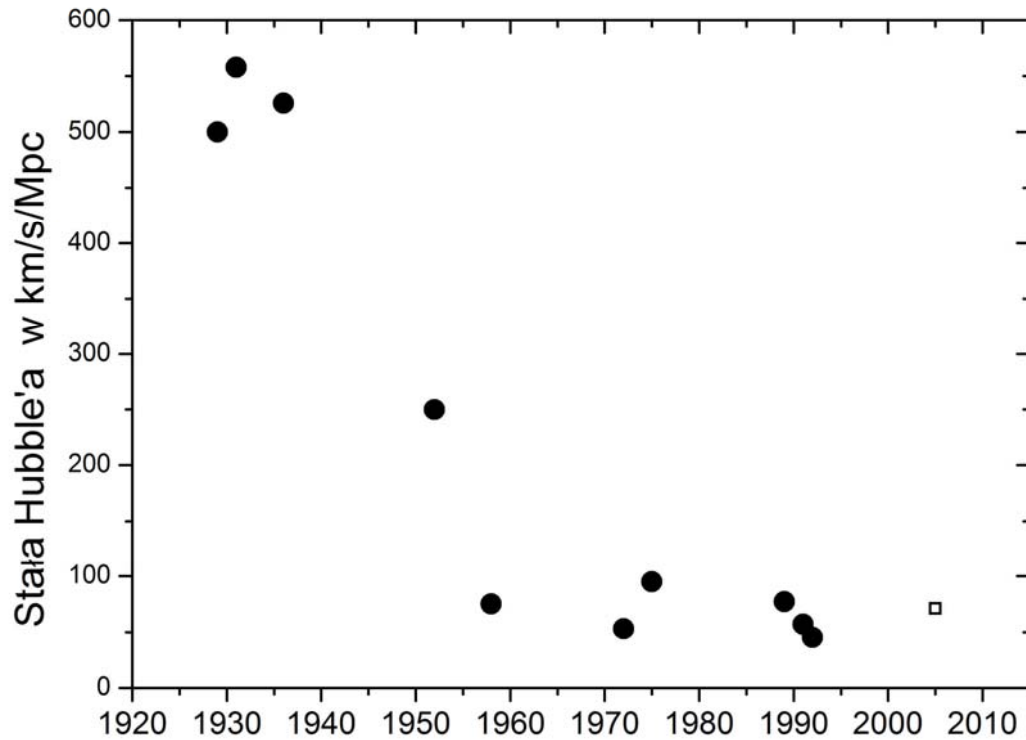

Hubble 1929

Hubble & Humason (1931)

Rozszerzający się wszechświat

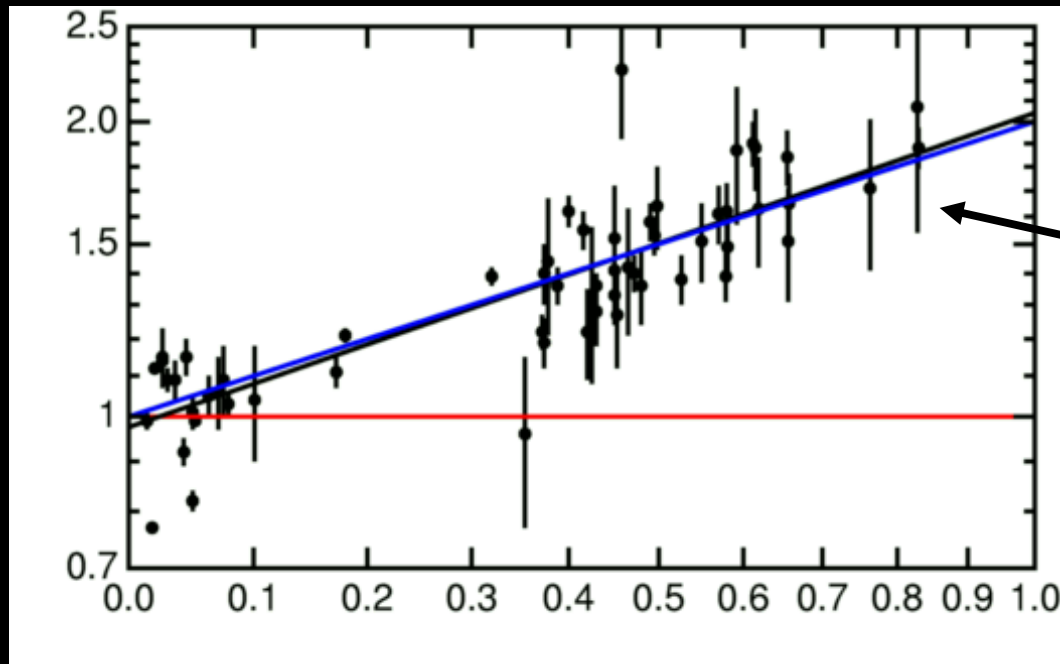

Eliminacja różnych błędów systematycznych powodowała spore zmiany stałej Hubble'a. Obecnie $H = 71 \text{ (km/s)/Mpc} (\pm 5\%)$.

$$H = 2,30 \cdot 10^{-18} \text{ s}^{-1} = 7,258 \cdot 10^{-11} \text{ rok}^{-1},$$

→ wiek Hubble'a 13,78 miliardów lat

czynnik szerokości

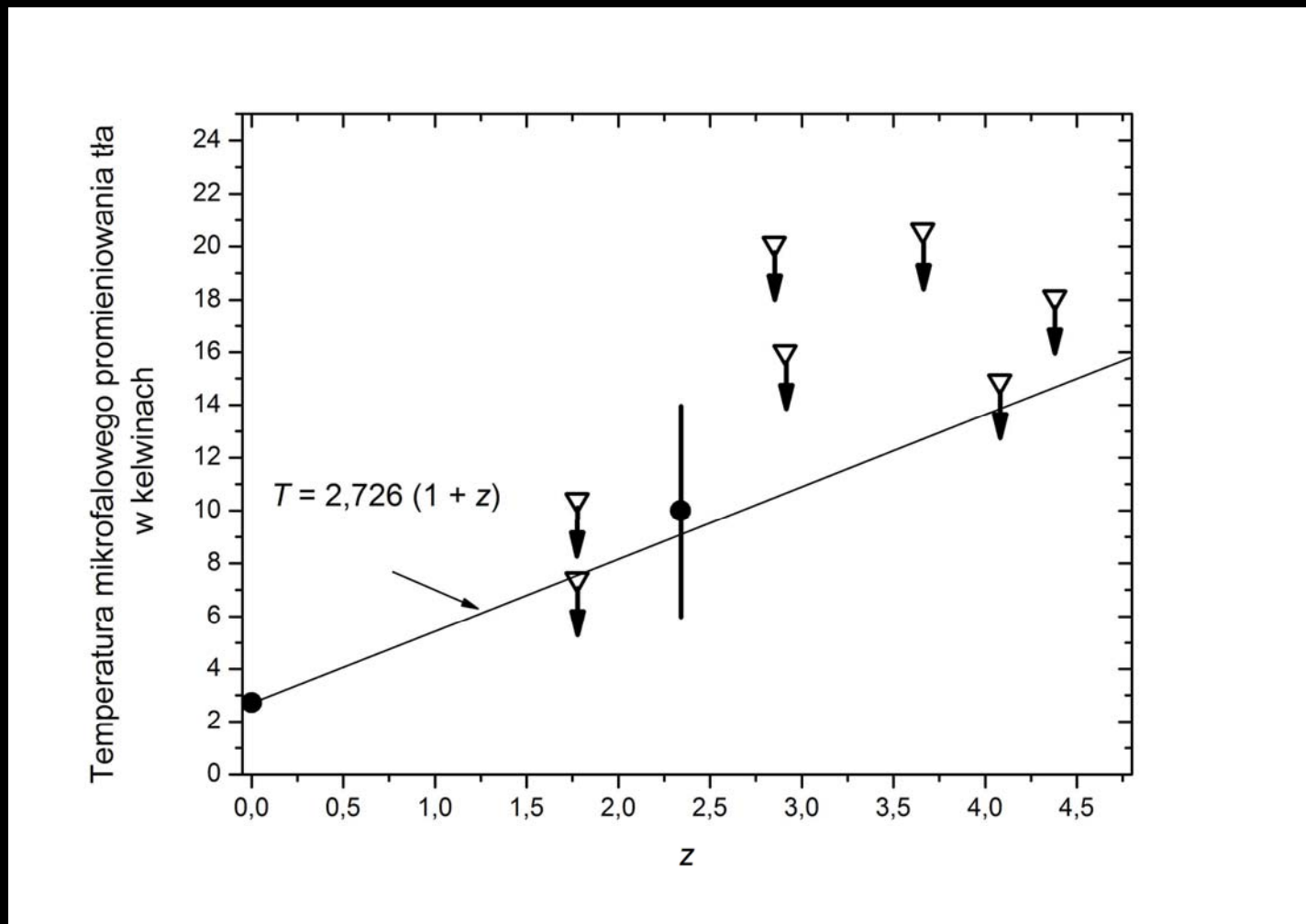
ekspansja
wszechświata

przesunięcie ku czerwieni z

„Interesujące jest, że przesunięcie światła ku czerwieni mierzy ekspansję wszechświata za pomocą „mikroskopowego” zegara o okresie $T \approx 2 \cdot 10^{-15}$ sekundy, natomiast nasze zegary „makroskopowe”, supernowe typu Ia, mierzą ekspansję w czasie około 4 tygodni, $T \approx 2 \cdot 10^6$ sekund. Zatem ekspansja typu $(1 + z)$ jest zgodna z obserwacjami dla dwóch okresów czasu, które różnią się o 21 rzędów wielkości.”

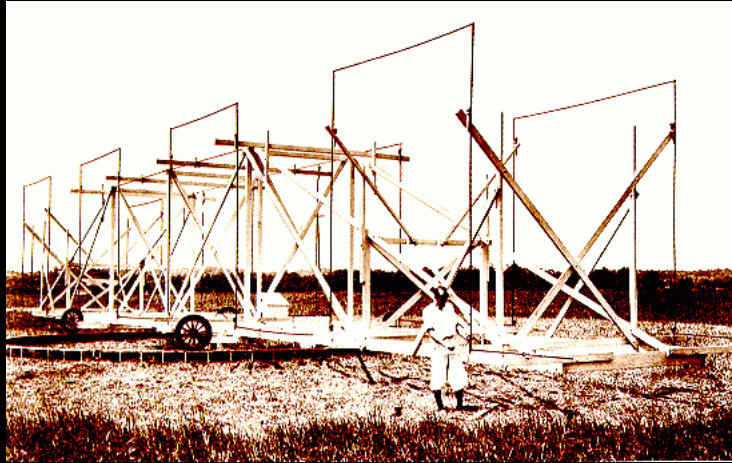
G. Goldhaber i in. (The Supernova Cosmology Project), *Ap. J.* **558**, 338 (2001)

Dowody obserwacyjne ekspansji i ochładzania się wszechświata

R. Srianand, P. Petitjean, C. Ledoux, *Nature* **408**, 931 (2000)

Radioastronomia

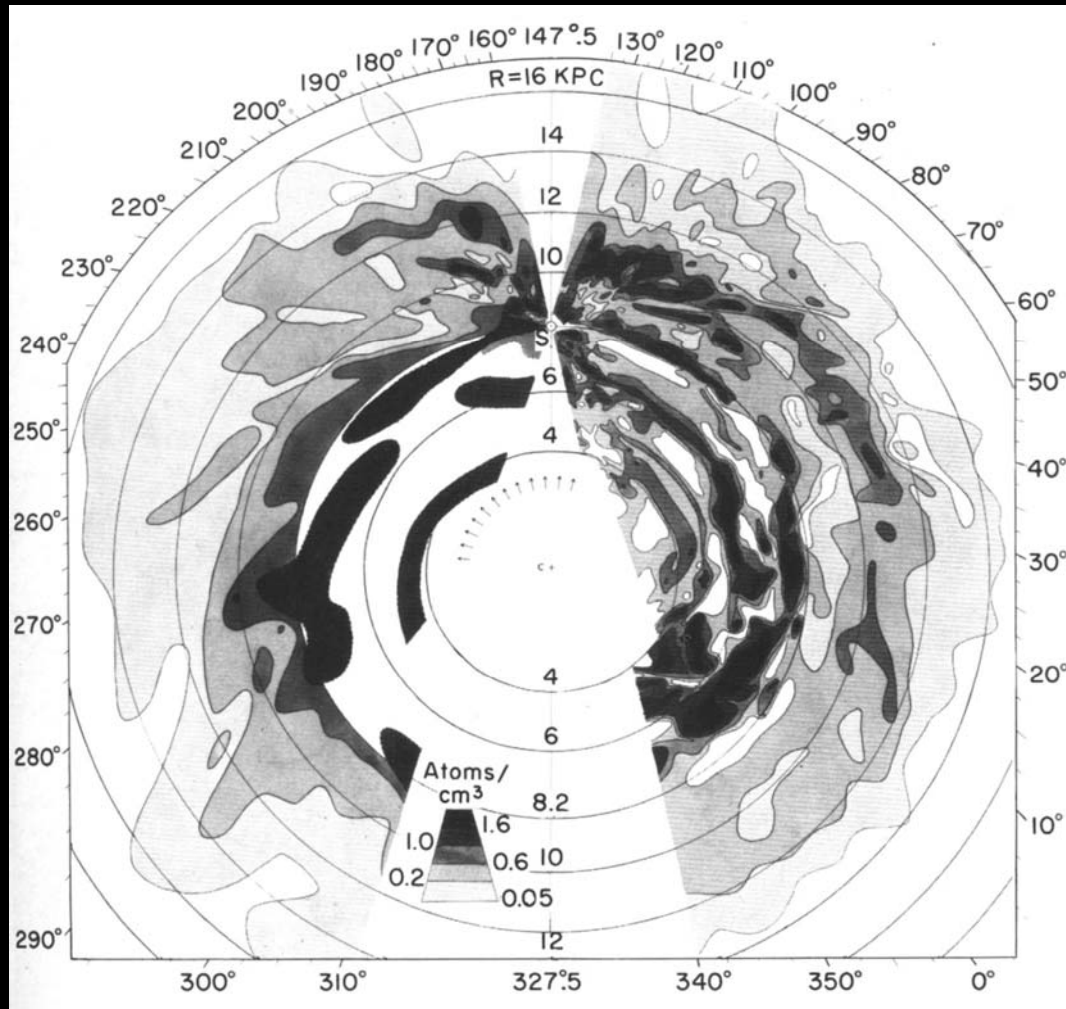
Grote Reber

Karl Jansky przy swej radioantenie w 1932 r.

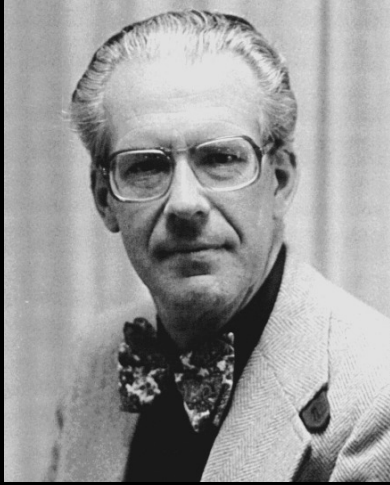
Współczesne radioteleskopy

Spiralna struktura Galaktyki z obserwacji linii 21 cm neutralnego wodoru (1958)

Tajemnicze kwazary

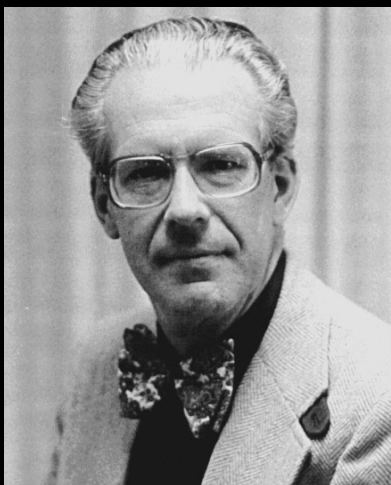
Marteen Schmidt

„3C 273: a starlike object
with a large redshift”

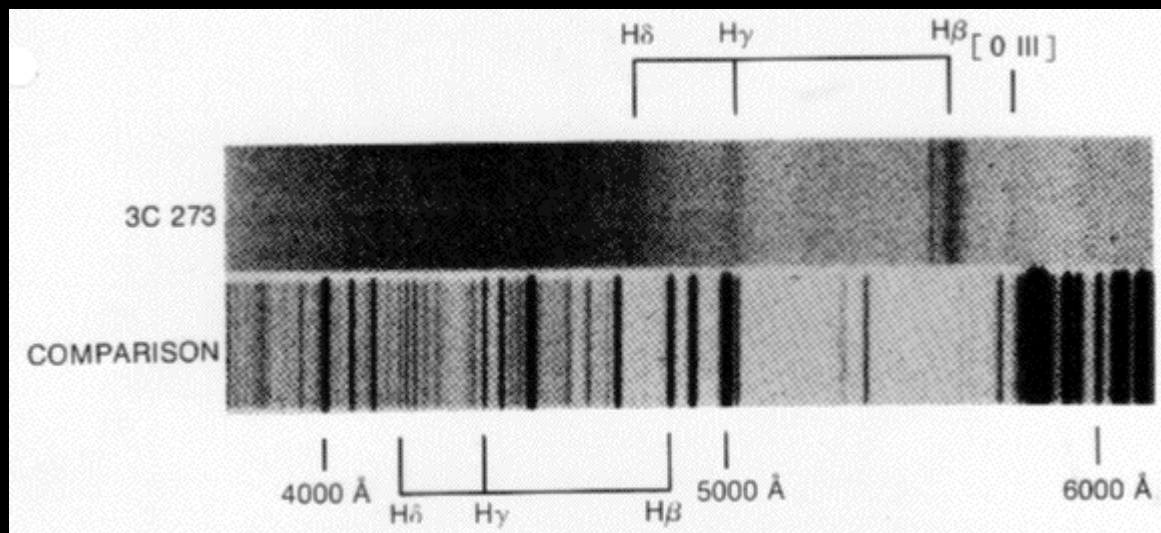
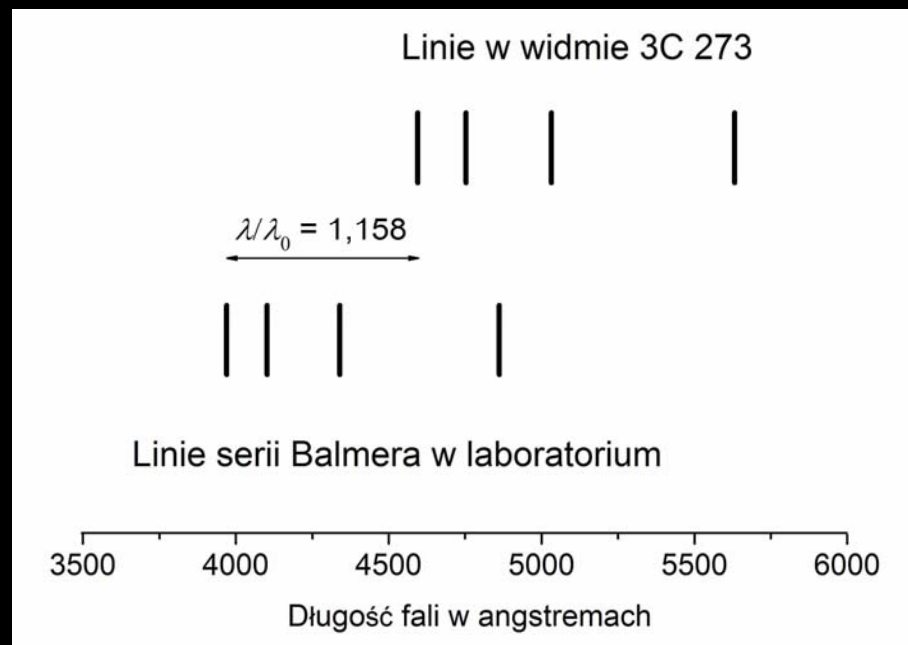
Nature **197**, 1040 (1963)

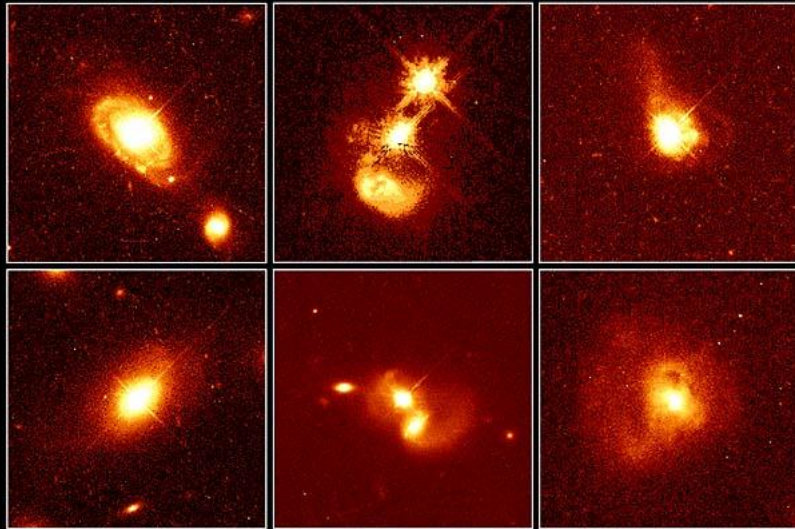
Tajemnicze kwazary: 3C 273

Marteen Schmidt

Tajemnicze kwazary

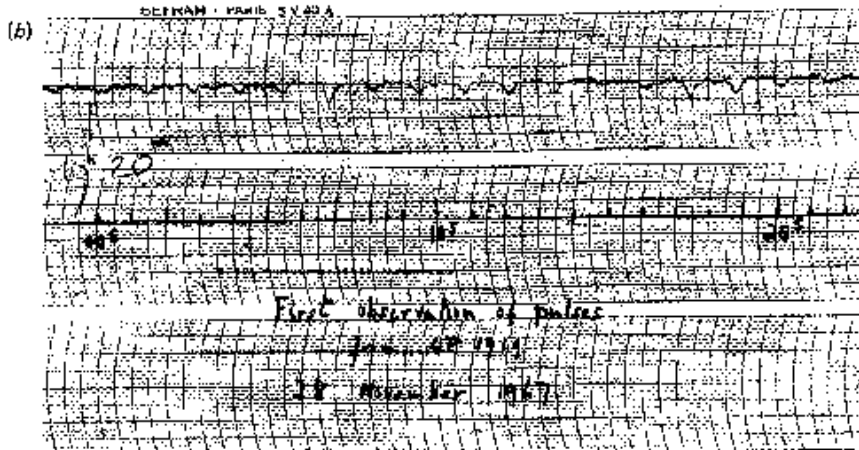
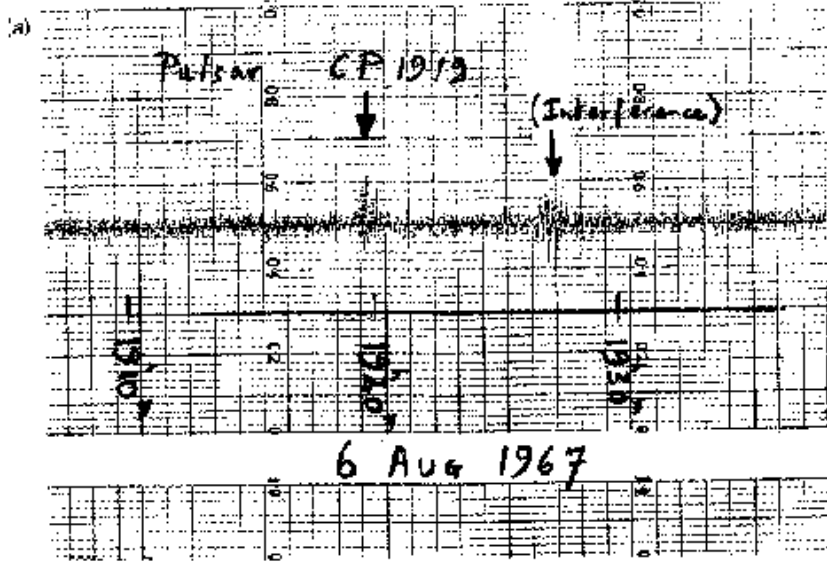
Najdalsze znane kwazary

$z = 5,82$
(IV 2000)

[$z = 6,4$ (X 2002)]
[$z = 10$ (III 2004) ??]

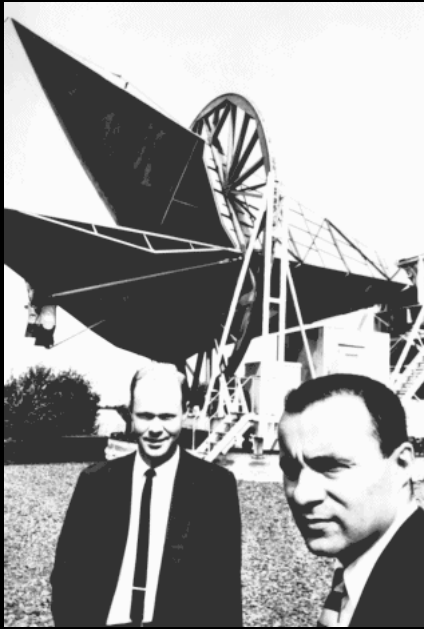
Pulsary

Jocelyn Bell-Burnell

Kosmiczne mikrofalowe promieniowanie tła

1955	3 ± 2 K	Le Roux
1957	4 ± 3 K	Shmaonov
1962	≈ 3 K	Rose
1961	$2,3 \pm 0,2$ K	Ohm

Arno Penzias, Robert W. Wilson,

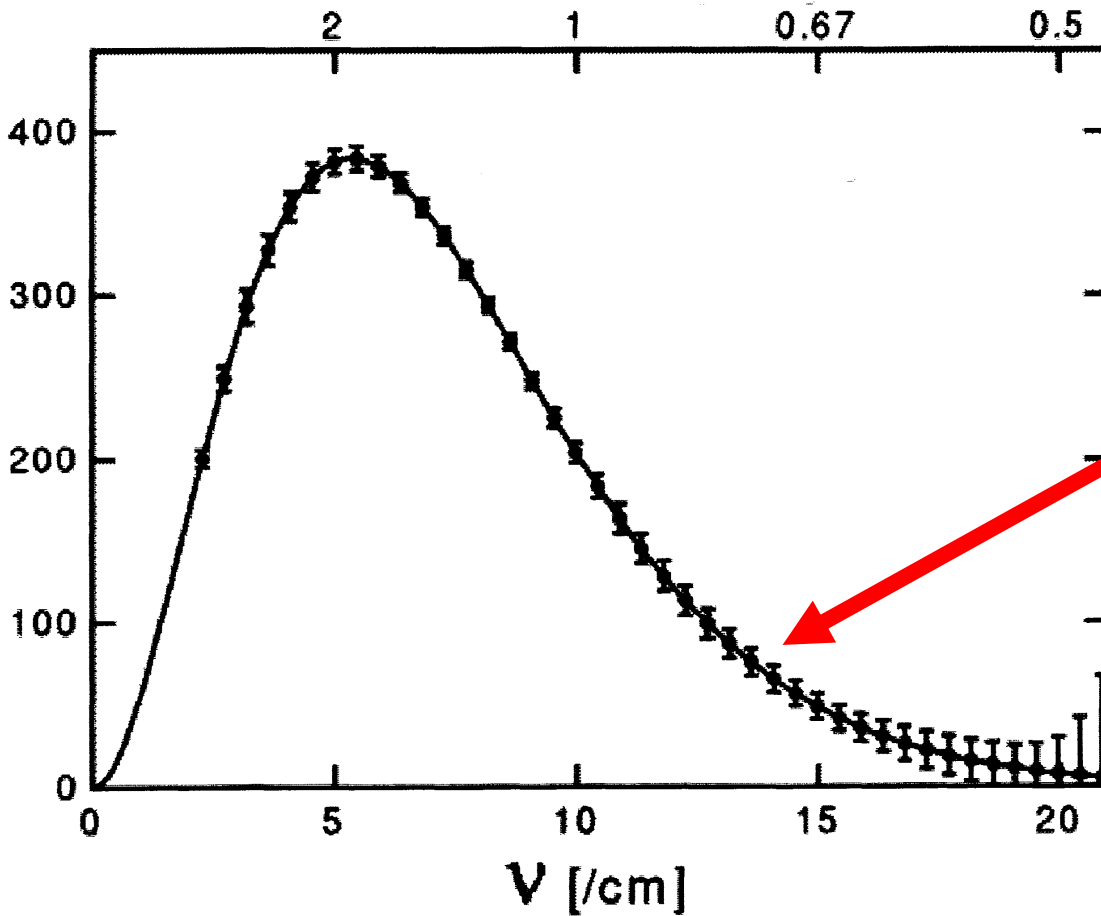
„A measurement of excess antenna temperature at 4080 Mc/s”,
ApJ **142**, 419-420 (1965)

R. H. Dicke, P. J. E. Peebles, P. G. Roll, D. T. Wilkinson,
„Cosmic black-body radiation”,
ApJ **142**, 414-419 (1965)

(NYT 21 V 1965)

Długość fali w mm

Nateżenie

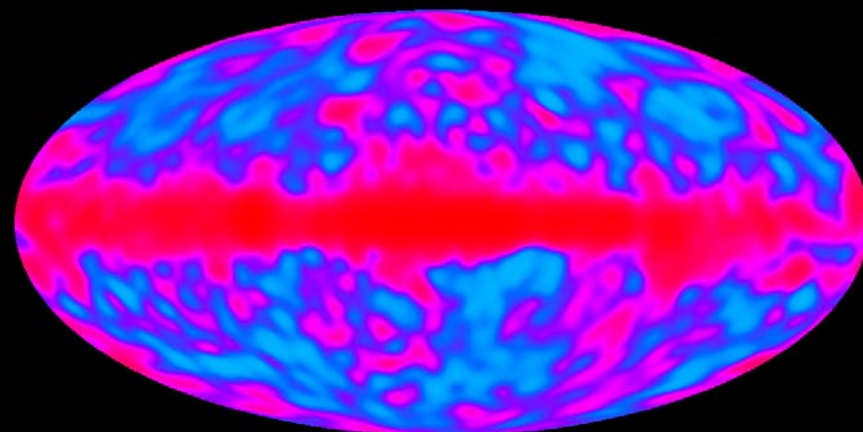
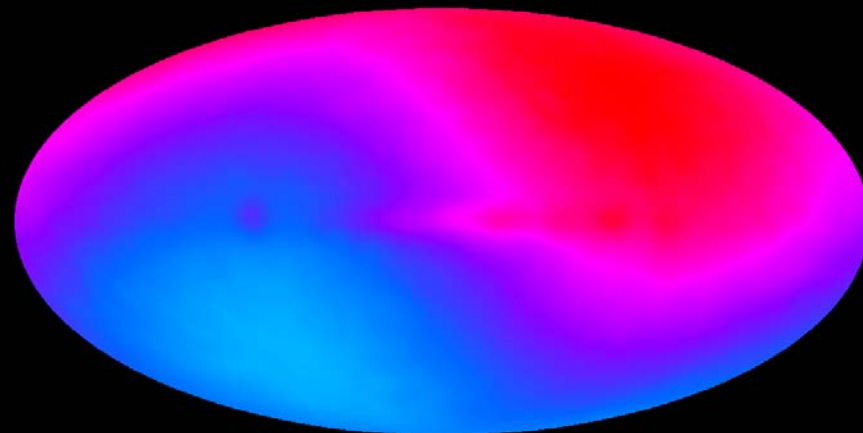
Błędy
powiększone
400 razy!

$T = (2,726 \pm 0,010) \text{ K}$
 $(411 \pm 2) \text{ fotonów na cm}^3$

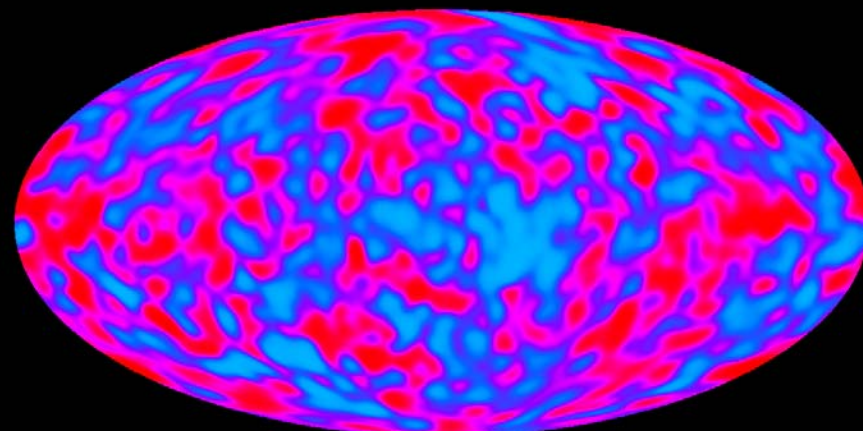
W ostatnim ćwierćwieczu kosmologia stała się nauką opartą na dokładnych wynikach obserwacji

- 1981 model inflacyjny wszechświata (Alan Guth)
(1982 Andrei Linde, Andreas Albrecht, Paul Steinhardt)
- 1992 satelita COBE (Cosmic Background Explorer)
- 1999 eksperyment balonowy BOOMERANG (Balloon Observations of Milimetric Extragalactic Radiation and Geomagnetism)
- 2000 wyniki sondy MAXIMA (Milimeter Anisotropy Experiment Imaging Array) z lotów 1998-99
- 2001 eksperyment balonowy ARCHEOPS
- 2003 wyniki sondy WMAP (Wilkinson Microwave Anisotropy Probe)

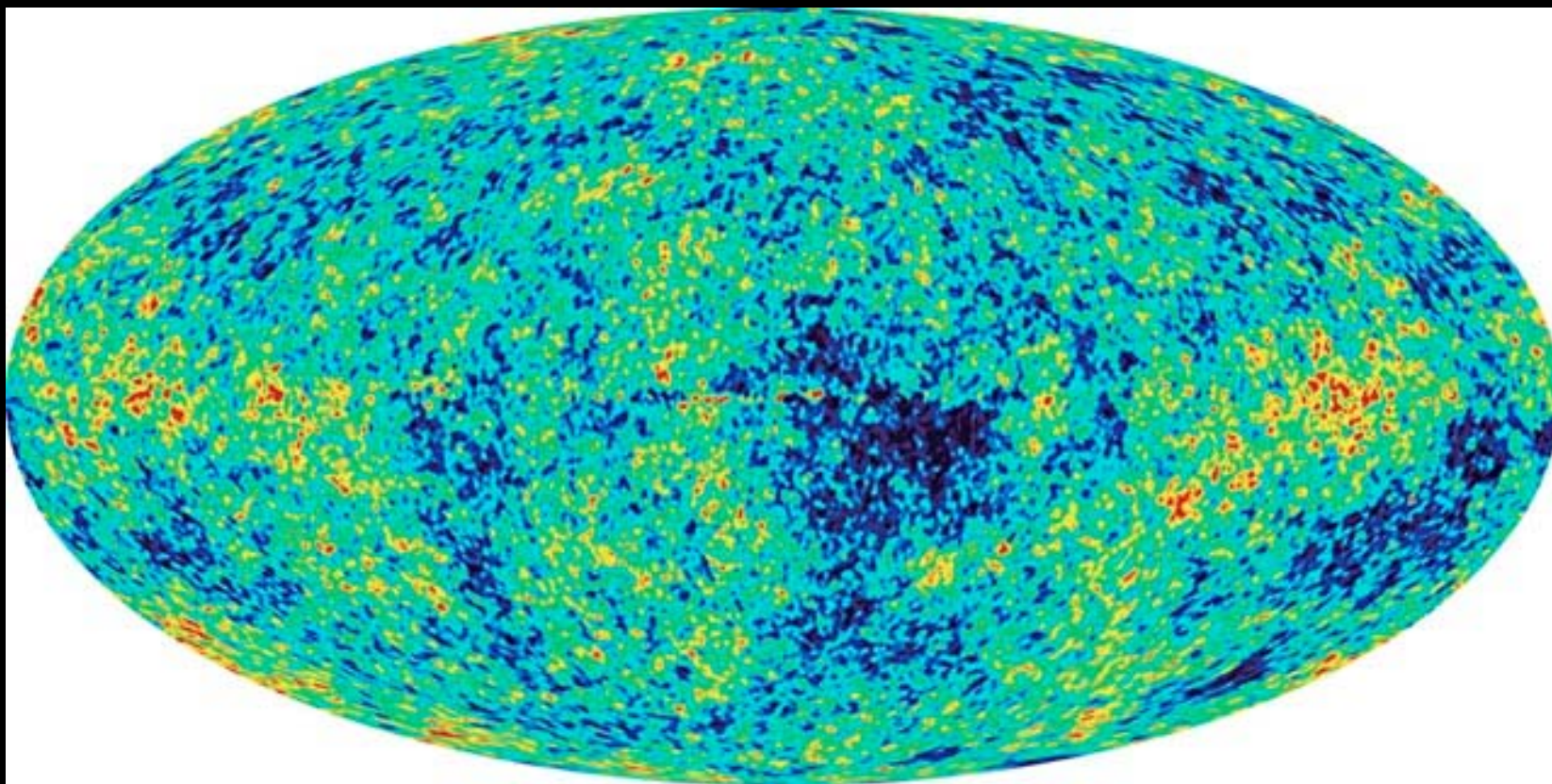
Kosmiczne
mikrofalowe
promieniowanie
tła

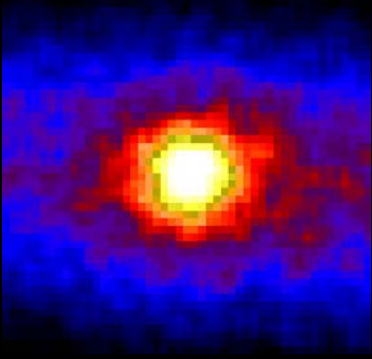

Wyniki COBE

Wyniki sondy WMAP (Wilkinson Microwave Anisotropy Probe) (2003)

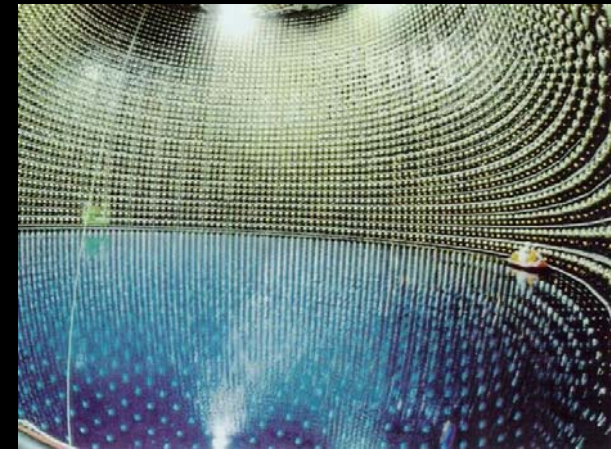

Neutrino ze Słońca

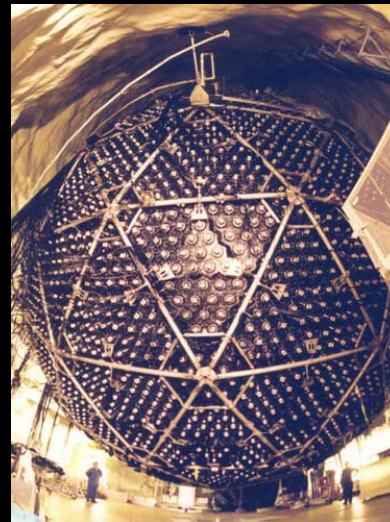

1967 początek detekcji neutrin słonecznych
– detektor **Homestake** (Davis i wsp.)

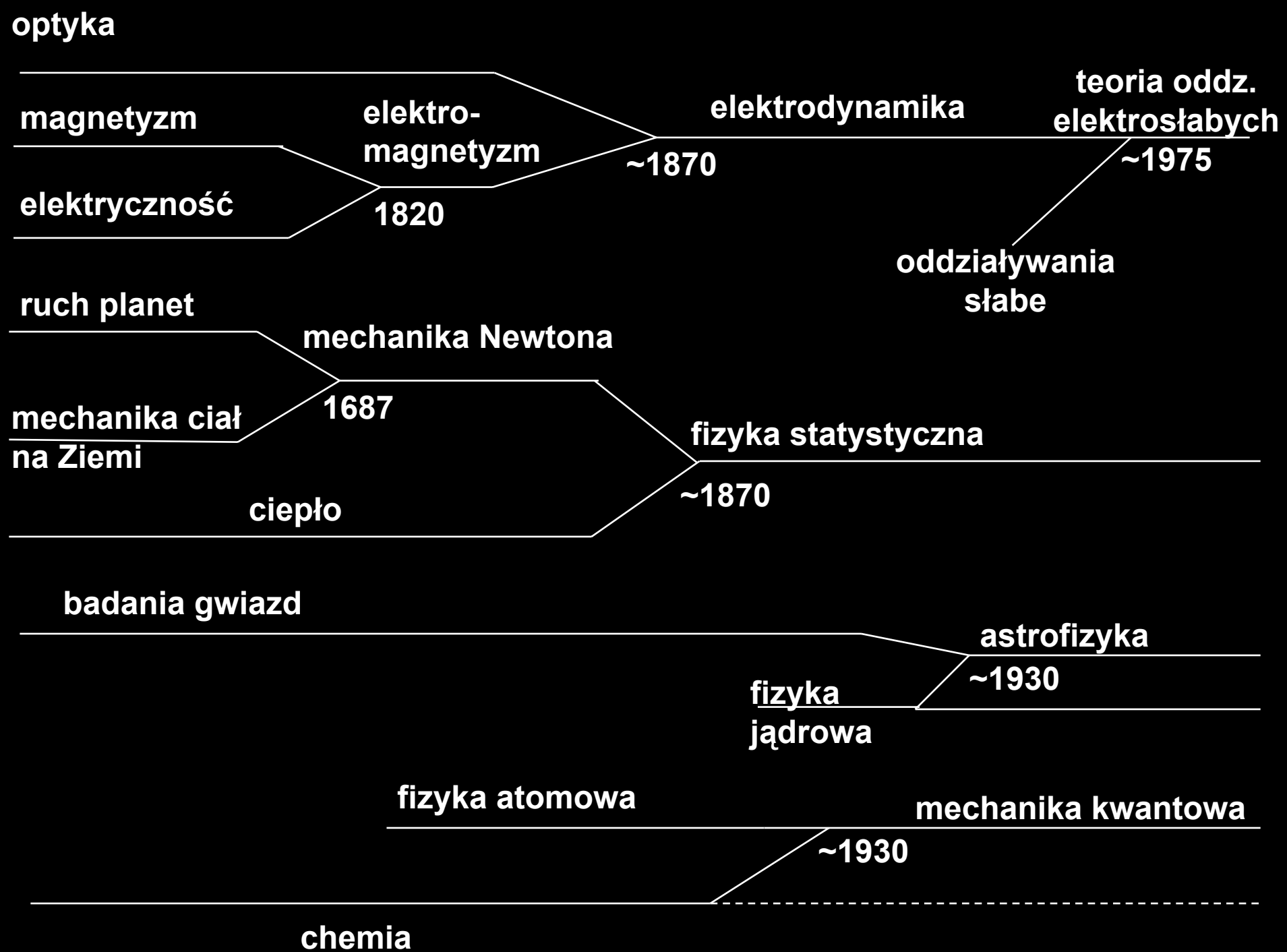
1998 neutrino mają niezerową masę
– wyniki międzynarodowej
Współpracy **Superkamiokande**

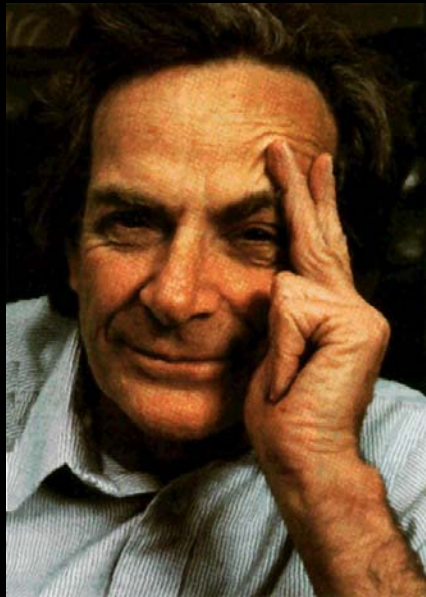

2002 niewątpliwy dowód
oscylacji neutrin
słonecznych (SNO)
**Solar
Neutrino
Observatory**

Uwagi końcowe

„Gdyby cała nauka miała ulec zniszczeniu w jakimś kataklizmie i tylko jedno zdanie można by uratować od zagłady i przekazać następnym pokoleniom, jakie zdanie zawierałoby największą ilość informacji w możliwie najmniejszej liczbie słów?

W moim przekonaniu byłoby to zdanie formułujące hipotezę (lub rzeczywistość, jeśli wolicie tak to nazwać) atomistyczną, że wszystko składa się z atomów...

...w tym jednym zdaniu zawarto ogromną porcję wiadomości o świecie; trzeba tylko posłużyć się odrobiną wyobraźni i inteligencji, aby je dobrze zrozumieć.”

„Feynmana wykłady z fizyki”, tom 1, § 1.2, s. 21, tłum. Zofia Królikowska (1963)

[Gdyby Feynman pisał to dzisiaj, to przypuszczalnie napisałby:
„wszystko składa się z kwarków i leptonów”]

Odkrycia niespodziewane

Kapica (1959) zdefiniował odkrycia niespodziewane jako takie, których nie można było ani przewidzieć, ani w pełni wyjaśnić w ramach wcześniej istniejących teorii. Według Kapicy w ciągu poprzednich 200 lat zdarzyło się tylko osiem takich niespodziewanych odkryć:

Prąd elektryczny (Galvani, 1780)

Efekt magnetyczny prądu elektrycznego (Oersted, 1820)

Zjawisko fotoelektryczne (Hertz, 1887)

Negatywny wynik doświadczenia Michelsona-Morleya (1887)

Elektron (J. J. Thomson, 1897)

Promieniotwórczość (Becquerel, 1896)

Promieniowanie kosmiczne (Hess, 1912)

Rozszczepienie uranu (Hahn i Strassmann, 1938)

Można zapewne dyskutować słuszność wyboru Kapicy (Dlaczego nie są włączone promienie X ?, dlaczego na liście jest elektron?) i z pewnością można tę listę już rozszerzyć o kilka dalszych pozycji:

Cząstki dziwne (Rochester i Butler, 1947)

Kwazary (Schmidt, 1963)

Nadprzewodnictwo przy wysokich temperaturach (Bednorz i Müller, 1986)

Możemy być pewni,
że w przyszłości będzie
więcej takich
niespodziewanych odkryć

Kongresy Solvaya

1	1911	Teoria promieniowania i kwanty
2	1913	Struktura materii
3	1921	Atomy i elektrony
4	1924	Przewodnictwo elektryczne metali
5	1927	Elektrony i fotony
6	1930	Magnetyzm
7	1933	Struktura i właściwości jąder atomowych
8	1948	Cząstki elementarne
9	1951	Ciało stałe
10	1954	Elektrony w metalach
11	1958	Struktura i ewolucja wszechświata
12	1961	Kwantowa teoria pola
13	1964	Struktura i ewolucja galaktyk
14	1967	Fundamentalne problemy w fizyce cząstek
15	1970	Właściwości symetrii jąder atomowych
16	1973	Astrofizyka i grawitacja
17	1978	Mechanika statystyczna
18	1982	Fizyka wielkich energii
19	1987	Fizyka powierzchni
20	1991	Optyka kwantowa
21	1998	Układy dynamiczne i nieodwracalność
22	2001	Fizyka przekazu informacji
23	2005	Kwantowa struktura czasu i przestrzeni

Nagrody Nobla z fizyki

1901	Wilhelm Röntgen	Niemcy	promienie X
1902	Hendrik Lorentz	Holandia	zjawisko Zeemana
	Pieter Zeeman	Holandia	„
1903	Henri Becquerel	Francja	promieniotwórczość
	Maria Skłodowska-Curie	Francja	„
	Pierre Curie	Francja	„
1904	Lord Rayleigh	Wk. Brytania	argon
1905	Philipp Lenard	Niemcy	promienie katodowe
1906	Joseph J. Thomson	Wk. Brytania	przewodnictwo gazów
1907	Albert Michelson	USA	precyzyjna metrologia
1908	Gabriel Lippmann	Francja	fotografia kolorowa
1909	C. Ferdinand Braun	Niemcy	telegrafia bez drutu
	Guglielmo Marconi	Włochy	„
1910	Johannes Van der Waals	Holandia	równanie stanu
1911	Wilhelm Wien	Niemcy	promieniowanie cieplne
1912	Nils Gustav Dalén	Szwecja	automatyczne regulatory
1913	Heike Kamerlingh-Onnes	Holandia	niskie temperatury (skroplenie helu)
1914	Max von Laue	Niemcy	dyfrakcja promieni X
1915	William H. Bragg	Wk. Brytania	struktura kryształów
	William L. Bragg	Wk. Brytania	„
1916	-		
1917	Charles Barkla	Wk. Brytania	charakterystyczne promienie X
1918	Max Planck	Niemcy	kwanty energii

Nagrody Nobla z fizyki cd.

1919	Johannes Stark	Niemcy	zjawisko Starka
1920	Charles-Edouard Guillaume	Francja	stopy niklu i stali
1921	Albert Einstein	Szwajcaria	zjawisko fotoelektryczne
1922	Niels Bohr	Dania	budowa atomu
1923	Robert Millikan	USA	ładunek elementarny i fotoefekt
1924	Karl Manne Siegbahn	Szwecja	spektroskopia promieni X
1925	James Franck	Niemcy	zderzenia elektronów z atomami
	Gustav Hertz	Niemcy	„
1926	Jean Perrin	Francja	rozkład równowagowy zawiesin
1927	Arthur H. Compton	USA	zjawisko Comptona
	Charles T. R. Wilson	Wk. Brytania	komora mgłowa
1928	Owen W. Richardson	Wk. Brytania	termoemisja elektronów
1929	Louis de Broglie	Francja	falowa natura elektronów
1930	Chandrasekhara Raman	Indie	zjawisko Ramana
1931	-		
1932	Werner Heisenberg	Niemcy	mechanika kwantowa
1933	Paul Dirac	Wk. Brytania	„
	Erwin Schrödinger	Austria	„
1934	-		
1935	James Chadwick	Wk. Brytania	neutron
1936	Carl D. Anderson	USA	pozyton
	Victor Hess	Austria	promieniowanie kosmiczne

Nagrody Nobla z fizyki cd.

1937	Clinton J. Davisson	USA	falowa natura elektronów
	George P. Thomson	Wk. Brytania	„
1938	Enrico Fermi	Włochy	reakcje jądrowe neutronów
1939	Ernest Lawrence	USA	cyklotron
1940	-		
1941	-		
1942	-		
1943	Otto Stern	Niemcy	metoda wiązek molekularnych
1944	Isidor Rabi	USA	metoda rezonansu magnetycznego
1945	Wolfgang Pauli	Austria	reguła zakazu
1946	Percy Bridgman	USA	fizyka przy wysokich ciśnieniach
1947	Edward Appleton	Wk. Brytania	warstwa Appletona
1948	Patrick M. S. Blackett	Wk. Brytania	rozwinięcie komór Wilsona
1949	Hideki Yukawa	Japonia	teoria mezonów
1950	Cecil F. Powell	Wk. Brytania	odkrycie mezonów
1951	John D. Cockroft	Wk. Brytania	reakcje jądrowe
	Ernest Walton	Irlandia	„
1952	Felix Bloch	USA	magnetyczny rezonans jądrowy
	Edward Purcell	USA	„
1953	Fritz Zernike	Holandia	metoda kontrastu fazowego
1954	Max Born	Wk. Brytania	interpretacja funkcji falowej
	Walther Bothe	Niemcy	metoda koincydencji

Nagrody Nobla z fizyki cd.

1955	Polykarp Kusch	USA	moment magnetyczny elektronu
	Willis Lamb	USA	przesunięcie Lamba
1956	John Bardeen	USA	tranzystor ostrzowy
	Walter Brattain	USA	„
	William Shockley	USA	„
1957	Tsung Dao Lee	USA	niezachowanie parzystości
	Chen Ning Yang	USA	„
1958	Pavel Czerenkow	ZSRR	zjawisko Czerenkowa
	Ilia Frank	ZSRR	„
	Igor Tamm	ZSRR	„
1959	Owen Chamberlain	USA	odkrycie antyprotonu
	Emilio Segrè	USA	„
1960	Donald Glaser	USA	komora pęcherzykowa
1961	Robert Hofstadter	USA	struktura nukleonów i jąder
	Rudolf Mössbauer	Niemcy	zjawisko Mössbauera
1962	Lew Landau	ZSRR	badania ciekłego helu
1963	Maria Goeppert-Mayer	USA	model powłokowy jąder
	J. Hans Jensen	Niemcy	„
	Eugene Wigner	USA	fundamentalne zasady symetrii
1964	Nikolai Basow	ZSRR	elektronika kwantowa, maser
	Aleksander Prochorow	ZSRR	„
	Charles Townes	USA	„

Nagrody Nobla z fizyki cd.

1965	Richard Feynman	USA	elektrodynamika kwantowa
	Julian Schwinger	USA	„
	Sin-Itiro Tomonaga	Japonia	„
1966	Alfred Kastler	Francja	optyczne metody rezonansowe
1967	Hans Bethe	USA	produkcja energii w gwiazdach
1968	Luis Alvarez	USA	odkrycia stanów rezonansowych
1969	Murray Gell-Mann	USA	klasyfikacja cząstek elementarnych
1970	Hannes Alfvén	Szwecja	magnetohydrodynamika
	Louis E. F. Néel	Francja	ferromagnetyzm, ferrimagnetyzm
1971	Dennis Gabor	Wk. Brytania	holografia
1972	John Bardeen	USA	teoria nadprzewodnictwa (BCS)
	Leon N. Cooper	USA	„
	John R. Schrieffer	USA	„
1973	Leo Esaki	Japonia	tunelowanie w półprzewodnikach
	Ivar Giaever	USA	„
	Brian Josephson	Wk. Brytania	zjawisko Josephsona
1974	Anthony Hewish	Wk. Brytania	radioastronomia (pulsary)
	Martin Ryle	Wk. Brytania	„ (metoda syntezy apertury)
1975	Aage Bohr	Dania	model kolektywny jąder
	Ben Mottelson	USA	„
	L. James Rainwater	USA	„
1976	Burton Richter	USA	odkrycie cząstki J/psi
	Samuel Ting	USA	„

Nagrody Nobla z fizyki cd.

1977	Philip W. Anderson	USA	struktura elektronowa ciał stałych
	Nevill Mott	Wk. Brytania	„
	John Van Vleck	USA	„
1978	Piotr Kapica	ZSRR	niskie temperatury
	Arno Penzias	USA	reliktowe promieniowanie tła
	Robert W. Wilson	USA	„
1979	Sheldon Glashow	USA	oddziaływania elektroślabe
	Abdus Salam	Pakistan	„
	Steven Weinberg	USA	„
1980	James Cronin	USA	niezachowanie CP
	Val Fitch	USA	„
1981	Nicolas Bloembergen	Holandia	spektroskopia laserowa
	Arthur Schawlow	USA	„
	Kai M. Siegbahn	Szwecja	spektroskopia beta
1982	Kenneth G. Wilson	USA	teoria zjawisk krytycznych
1983	Subrahmanyan Chandrasekhar	Indie	budowa gwiazd
	William Fowler	USA	powstawanie pierwiastków
1984	Carlo Rubbia	Włochy	decydująca rola w odkryciu W i Z
	Simon Van der Meer	Holandia	„
1985	Klaus von Klitzing	Niemcy	kwantowe zjawisko Halla
1986	Ernst Ruska	Niemcy	mikroskop elektronowy
	Gerd Binnig	Niemcy	skaningowy mikroskop tunelowy
	Heinrich Rohrer	Szwajcaria	„

Nagrody Nobla z fizyki cd.

1987	J. Georg Bednorz	Niemcy	nadprzewodnictwo przy wysokich T
	Karl Alex Müller	Szwajcaria	„
1988	Leon Lederman	USA	neutrino mionowe
	Melvin Schwartz	USA	„
	Jack Steinberger	USA	„
1989	Hans Dehmelt	Niemcy	pułapki jonowe
	Wolfgang Paul	Niemcy	„
	Norman Ramsey	USA	zegary atomowe
1990	Jerome Friedman	USA	struktura partonowa nukleonów
	Henry Kendall	USA	„
	Richard E. Taylor	USA	„
1991	Pierre-Gilles de Gennes	Francja	ciekłe kryształy
1992	Georges Charpak	Francja	detektory promieniowania
1993	Russell Hulse	USA	podwójny pulsar
	Joseph H. Taylor, Jr	USA	„
1994	Bertram Brockhouse	Kanada	spektroskopia neutronowa
	Clifford Shull	USA	„
1995	Martin Perl	USA	lepton tau
	Frederick Reines	USA	odkrycie neutrina
1996	Robert Lee	USA	nadciekłość helu 3
	Douglas Osheroff	USA	„
	Robert C. Richardson	USA	„

Nagrody Nobla z fizyki cd.

1997	Steven Chu	USA	laserowe chłodzenie atomów
	William Phillips	USA	„
	Claude Cohen-Tannoudji	Francja	„
1998	Robert Laughlin	USA	ułamkowe kwantowe zjawisko Halla
	Horst Störmer	Niemcy	„
	Daniel Tsui	USA	„
1999	Gerardus t'Hooft	Holandia	renormalizacja teorii z cechowaniem
	Martinus Veltman	Holandia	
2000	Żores Alfiorow	Rosja	układy scalone
	Jack Kilby	USA	„
	Herbert Kroemer	USA	„
2001	Eric Cornell	USA	kondensat Bosego-Einsteina
	Wolfgang Ketterle	Niemcy	„
	Carl Wieman	USA	„
2002	Raymond Davis	USA	detekcja neutrin
	Masatoshi Koshiba	Japonia	„
	Riccardo Giacconi	USA	astronomia X
2003	Alexei Abrikosov	Rosja/USA	
	Vitaly Ginzburg	Rosja	nadciekłość i nadprzewodnictwo
	Anthony J. Leggett	UK/USA	

Nagrody Nobla z fizyki cd.

2004	David J. Gross	USA	asymptotyczna swoboda kwarków
	H. David Politzer	USA	„
	Frank Wilczek	USA	„
2005	Roy J. Glauber	USA	teoria koherencji optycznej
	John L. Hall	USA	spektroskopia laserowa
	Theodor W. Hänsch	Niemcy	„
2006	John. C. Mather	USA	rozkład promieniowania tła
	George F. Smoot	USA	„
2007	Albert Fert	Francja	gigantyczny magnetoopór
	Peter Grünberg	Niemcy	„

Nagrody Nobla z chemii za osiągnięcia fizyczne

1908	Ernest Rutherford	Wk. Brytania	rozpad promieniotwórczy
1911	Maria Skłodowska-Curie	Francja	odkrycie Ra i Po
1920	Walther Nernst	Niemcy	termodynamika chemiczna
1921	Frederick Soddy	Wk. Brytania	izotopy
1922	Francis Aston	Wk. Brytania	spektrometria masowa
1934	Harold C. Urey	USA	deuter
1935	Frédéric Joliot Irène Joliot-Curie	Francja Francja	sztuczna promieniotwórczość „
1936	Peter Debye	Holandia	struktura cząsteczek
1944	Otto Hahn	Niemcy	rozszczenie uranu
1949	William Giaouque	USA	metody kriogeniki
1951	Edwin McMillan Glenn Seaborg	USA USA	pierwiastki transuranowe „
1960	Willard Libby	USA	metoda ^{14}C
1968	Lars Onsager	USA	termodynamika procesów nieodwracalnych
1971	Gerhard Herzberg	Kanada	struktura elektronowa cząsteczek
1977	Ilya Prigogine	Belgia	struktury dysypatywne
1985	Herbert A. Hauptman Jerome Karle	USA USA	wyznaczanie struktury kryształów „
1991	Richard R. Ernst	Szwajcaria	metodologia spektroskopii NMR

Nagrody Wolfa z fizyki

Rok	Laureaci	
1978	Chien-Shiung Wu (USA)	oddziaływania słabe
1979	Georg Eugene Uhlenbeck (USA)	spin elektronu
	Giuseppe Occhialini (Włochy)	współodkrycie pionu
1980	Michael E. Fischer (USA)	teoria zjawisk krytycznych
	Leo P. Kadanoff (USA)	” ”
	Kenneth G. Wilson (USA)	” ”
1981	Freeman J. Dyson (W. Brytania)	kwantowa teoria pola
	Gerard t'Hooft (Holandia)	” ”
	Victor F. Weisskopf (USA)	” ”
1982	Leon M. Lederman (USA)	trzecia generacja leptonów
	Martin M. Perl (USA)	” ”
1983/4	Erwin L. Hahn (USA)	odkrycie echa spinowego
	Peter G. Hirsch (W. Brytania)	mikroskop transmisyjny
	Theodore H. Maiman (USA)	pierwszy laser
1884/5	Conyers Herring (USA)	elektrony w metalach
	Philippe Nozieres (Francja)	” ”
1986	Mitchell J. Feigenbaum (USA)	układy nieliniowe
	Albert J. Libchaber (USA)	” ”

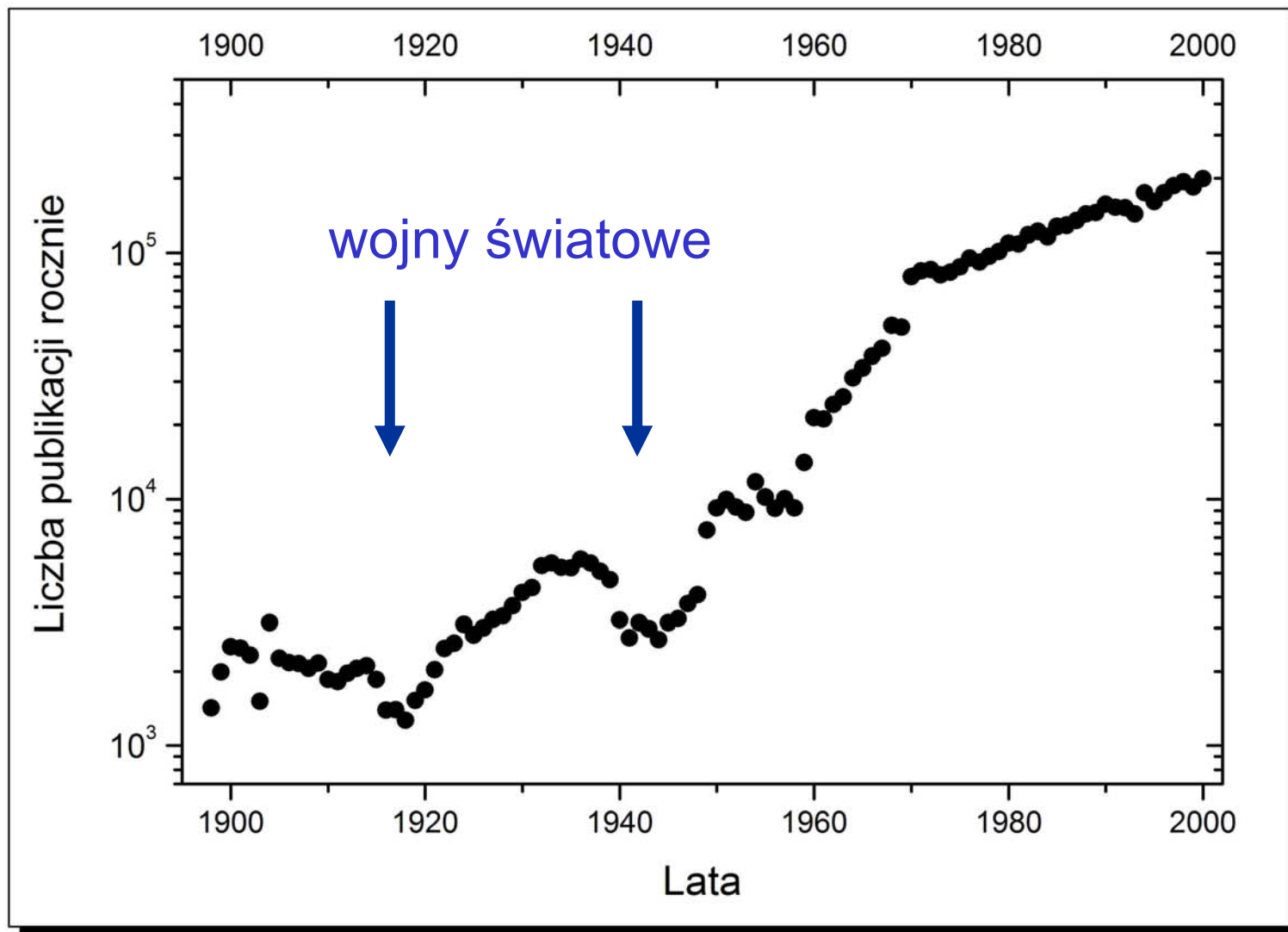
Nagrody Wolfa z fizyki

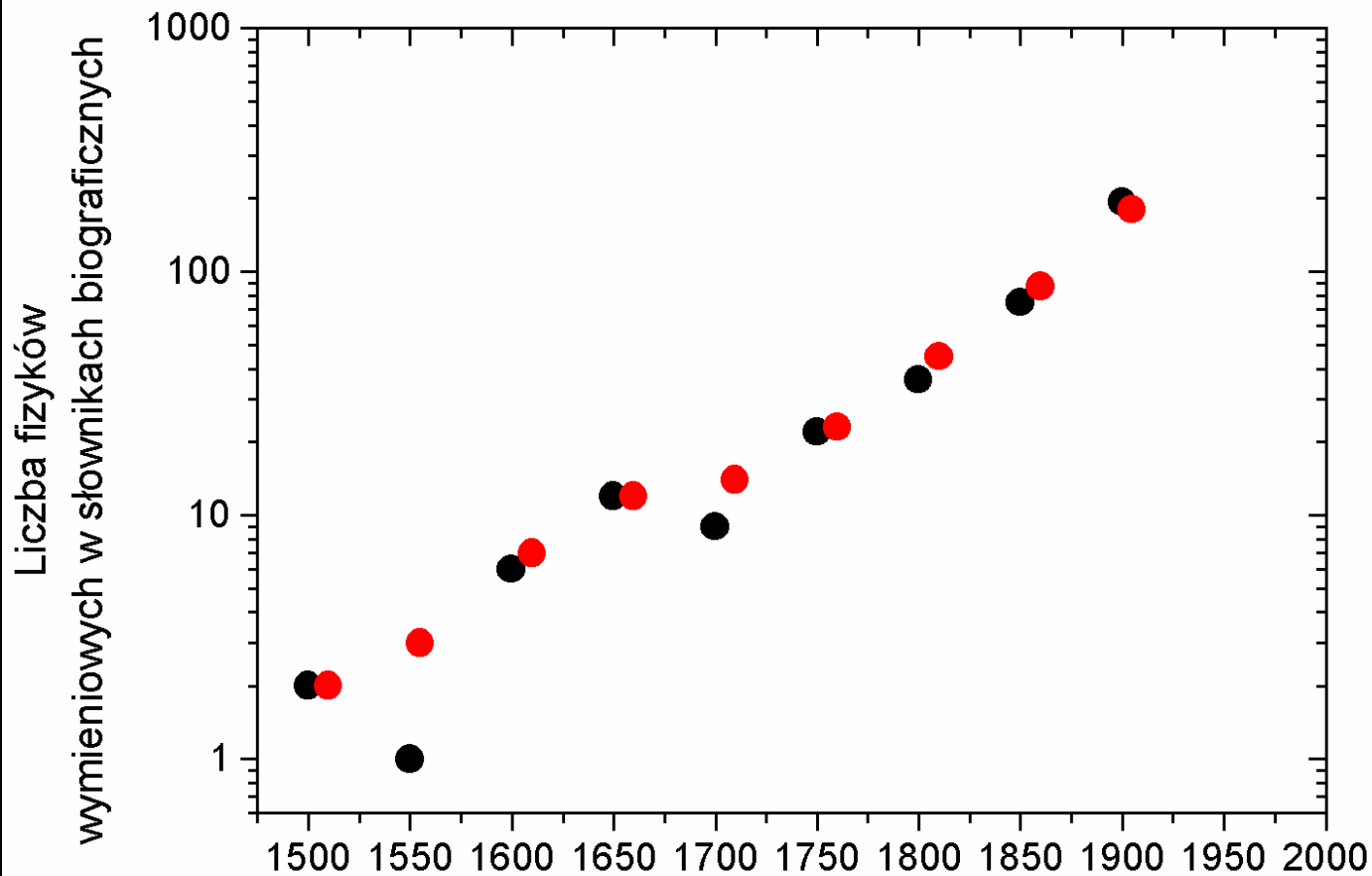
Rok	Laureaci	
1987	Herbert Friedman (USA)	astronomia promieniowania X
	Bruno B. Rossi (USA)	” ”
	Riccardo Giacconi (USA)	” ”
1988	Roger Penrose (W. Brytania)	wkład do kosmologii
	Stephen W. Hawking (W. Brytania)	” ”
1989	Nagrody nie przyznano	
1990	Pierre-Gilles de Gennes (Francja)	ciekłe kryształy
	David J. Thouless (USA)	układy niskowymiarowe
1991	Maurice Goldhaber (USA)	oddziaływania słabe
	Valentine L. Telegdi (Szwajcaria)	” ”
1992	Joseph H. Taylor Jr. (USA)	pulsar w układzie podwójnym
1993	Benoit Mandelbrot (USA)	fraktale
1994/5	Vitaly L. Ginzburg (Rosja)	teoria nadprzewodnictwa
	Yoichiro Nambu (Japonia)	teoria cząstek elementarnych
1995/6	Nagrody nie przyznano	
1997	John Archibald Wheeler (USA)	czarne dziury
1998	Yakir Aharonov (Izrael)	efekt Aharonowa-Bohma
	Michael V. Berry (W. Brytania)	faza Berry'ego
1999	Dan Shechtman (Izrael)	kwazikryształy

Nagrody Wolfa z fizyki

Rok	Laureaci	
2000	Raymond Davis Jr. (USA) Masatoshi Koshihba (Japonia)	detekcja neutrin ”
2001	Nagrody nie przyznano	
2002/3	Bertrand L. Halperin (USA) Anthony J. Leggett (W. Brytania)	układy dwuwymiarowe nadciekłość ^3He
2004	Robert Brout (Belgia) François Englert (Belgia) Peter W. Higgs (W. Brytania)	mechanizm generacji masy ” ” ” ”
2005	Daniel Kleppner (USA)	wkład do fizyki atomowej
2006	Albert Fert (Francja) Peter Grünberg (Niemcy)	odkrycie gigantycznego magnetooporu

Liczba prac rejestrowanych w Physics Abstracts

Lexikon der Naturwissenschaftler (Berlin 2000)

Физики - Биографический справочник (Moskwa 1983)

- Całkowita liczba fizyków w roku 1900 wynosiła około 1100, z tego około 200, czyli 20%, byli to fizycy „ważni”, na tyle, że po upływie stu lat ich nazwiska są nadal zamieszczane w słownikach biograficznych.
- Całkowita liczba fizyków stale rośnie i w roku 2000 przypuszczalnie przekraczała już milion. Jest oczywiste, że słowniki biograficzne w roku 2100 będą zawierały znacznie mniej niż 20% nazwisk obecnych fizyków.
- Procentowy udział „ważnych” fizyków niewątpliwie maleje w czasie, fizyka zmienia charakter i staje się czymś w rodzaju „przemysłu”, w którym jest coraz więcej „pracowników naukowych”.

Konkluzja

Jest bardzo trudno przewidzieć ewolucję fizyki w następnych dekadach.

Jest jednak zupełnie pewne, że

- fizyka nie skończy się wkrótce
- badania fizyczne staną się jeszcze bardziej kolektywne i prace fizyczne będą miały coraz więcej autorów
- będą się zdarzać odkrycia niespodziewane
- będą także występowały błędne odkrycia i teorie (jak się zdarzało w przeszłości)

Byłoby niezwykle interesujące wysłuchać wykładu z historii fizyki w roku 2100!